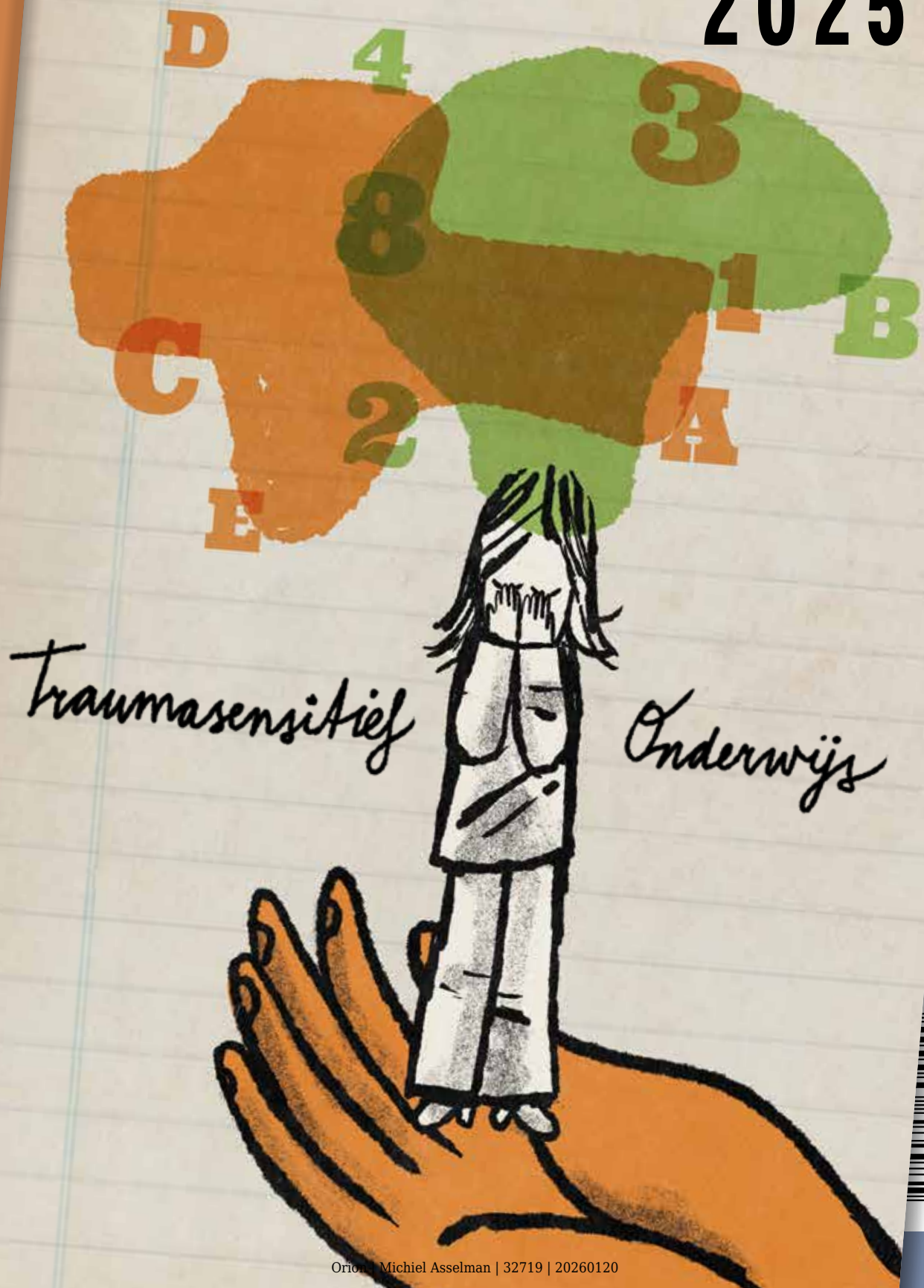

T'SO Magazine 2025

€ 12,95

Kijken met een traumasensitieve bril, om kinderen te helpen

EDITORIAL

REDACTIE TSO-MAGAZINE

"TSO GAAT
NIET OVER
GROTE
THEORIEËN,
MAAR
JUIST OVER
DAGELIJKSE
KEUZES"

Trauma laat sporen na – in kinderen, in gezinnen, in scholen. Soms zichtbaar, vaak verborgen. En juist in het onderwijs worden deze sporen dagelijks voelbaar. Leerkrachten, begeleiders en schoolteams merken dat gedrag niet altijd een kwestie is van 'niet willen', maar vaak van 'niet kunnen'. Het vraagt om een andere blik: die met een traumasensitieve bril.

In dit magazine nemen we je mee langs inzichten, ervaringen en methodieken die bijdragen aan die blik. Uit de bijdragen blijkt hoe breed en rijk het veld inmiddels is. Van het neurosequentiële model van Bruce Perry tot de praktische inzet van rustmomenten in de klas. Van coregulatie met jonge kinderen tot het Watjemeemaakt-lesprogramma voor oudere leerlingen. Van de kracht van muziek en beweging bij Sounds of Change en TeamUp, tot de subtiele maar oh zo wezenlijke rol van woorden in de ontmoeting tussen leraar en leerling.

Wat opvalt in alle artikelen: traumasensitief onderwijs gaat niet over grote theorieën alleen, maar juist over dagelijkse keuzes. Een time-in in plaats van een time-out. Een pictogram op de muur. Een ademhalingsoefening samen met

de klas. Een collega die zijn eigen zelfzorg serieus neemt, om er vervolgens voor de leerlingen te kunnen zijn. Kleine stappen die grote gevolgen hebben voor kinderen die spanning, angst of ingrijpende ervaringen met zich meedragen. Ook de rol van organisaties en samenwerkingen komt duidelijk naar voren. Scholen werken samen met jeugdhulp, zoals bij Orion in Amsterdam en AGO in Den Haag. Zorgorganisaties als Koraal transformeren naar een traumasensitieve aanpak. Internationaal zien we partners als Save the Children en War Child die hun programma's vertalen naar de klas. En onderzoekers, trainers en auteurs leveren hun kennis en ervaring om de praktijk verder te brengen.

Wij hopen dat dit magazine je niet alleen informatie biedt, maar ook herkenning en inspiratie. Dat je ontdekt dat je er niet alleen voor staat, maar deel uitmaakt van een groeiende beweging in het onderwijs en daarbuiten. Een beweging die trauma erkent, maar vooral inzet op herstel, veerkracht en verbinding.

Namens de redactie wensen we je veel leesplezier – en vooral veel inspiratie om morgen in jouw klas, groep of team het verschil te maken.

LEONY COPPENS

*Samen op weg naar
een traumasensitief
onderwijsklimaat*

P. 4-5

P. 30-31

Inhoudsopgave

STEFANIE VAN RUIJVEN

**VEILIGHEID VOELT ALS
CONFETTI:**

**KLEINE SIGNALLEN MET
GROOT EFFECT**

P. 44-46

WENDY DE GROOT

AAN DE SLAG MET
RUSTMOMENTEN
IN DE KLAS

P. 6-8

Onderwijs, jeugdhulp & volwassen GGZ

EVELYNE OFFERMAN,
MICHIEL ASSELMAN,
VERA RAM

P. 36-39

Cultuursensitiviteit is onmisbaar bij traumasensitief werken

ANDY
OPPONG

P. 41

EN OOK

- 11 Handen en voeten aan TSO in de klas
- 12 TeamUp: De kracht van beweging met de klas
- 13 De transformatie naar een traumasensitieve organisatie
- 16 Een noodzakelijke verandering
- 18 Sounds of change: muziek als taal van verbinding en herstel
- 20 Help, een krokodil in de klas!
- 23 Adem als anker
- 24 Woorden doen ertoe
- 26 "Kijk mij eens goed voor mezelf zorgen"
- 29 "Wat je meemaakt"
- 42 "Bij jonge kinderen maak jij écht het verschil!"
- 48 Traumasensitief onderwijs in de praktijk
- 52 Opleidingsaanbod Leony Coppens
- 56 Gerhardschool, de school met de leukste leerlingen!
- 58 Steun – Herstel – Groei & Bestendiging
- 65 Plattegrond Spant!
- 66 TSO programma
- 71 Agenda
- 72 Partners van het 1e Jaarcongres Traumasensitief Onderwijs
- 73 Informatiemarkt van het 1e Jaarcongres Traumasensitief Onderwijs

Samen op weg naar een traumasensitief onderwijsklimaat

LEONY COPPENS

Een beweging die groeit

INLEIDING

Wat begon als een idee om leraren te ondersteunen bij het lesgeven aan kinderen met traumatische ervaringen, is in nog geen tien jaar tijd uitgegroeid tot een brede landelijke beweging. TSO Nederland gelooft dat onderwijs de beste vorm van zorg is.

Door kennis over de impact van trauma leren leraren gedrag zien in het licht van wat kinderen hebben meegemaakt. Een traumasensitieve leraar begrijpt dat gedrag vaak voortkomt uit stress of ingrijpende ervaringen. De focus ligt daarom niet op het veranderen van gedrag, maar op het verminderen van stress. Dat gebeurt door voorspelbaarheid, structuur en een warme houding te bieden, en door leerlingen te helpen reguleren via coregulatie. Relatie staat centraal: kinderen voelen zich gezien, gehoord en gewaardeerd. Zo ontstaat een leeromgeving waarin veerkracht groeit en leren weer mogelijk wordt en die goed is voor alle leerlingen.

Sinds 2016 zijn honderden scholen getraind in traumasensitief onderwijs (TSO) en zijn meer dan 1200 professionals opgeleid om deze training te geven. Na het verschijnen van het boek *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen* en de bijbehorende training werd een consortium opgericht. Met steun van het NRO onderzocht men de effecten van TSO, de hoeveelheid ingrijpende jeugdervaringen onder leerlingen en de voorwaarden voor duurzame implementatie. De resultaten hiervan en het *Handboek implementatie TSO* zijn te vinden op www.traumasensitiefonderwijs.com.

De urgentie

De cijfers spreken voor zich: drie op de tien kinderen in het regulier onderwijs hebben te kampen (gehad) met drie of meer ingrijpende jeugdervaringen. In het speciaal (voortgezet) onderwijs ligt dit percentage boven de 70%. Het gaat om ervaringen als mishandeling, verwaarlozing, verlies van een ouder of opgroeien in armoede en onveiligheid.

De gevolgen zijn zichtbaar in de klas: kinderen die moeite hebben om zich te concentreren, die snel ontregelen of juist onzichtbaar worden. Voor leerkrachten is dit een dagelijkse uitdaging.

TSO biedt scholen een ander perspectief: begrijpen waar het gedrag vandaan komt en beseffen dat veiligheid, relatie en regulatie de basisvoorwaarden voor leren zijn.

Delen en inspireren

Als grondlegger van TSO in Nederland en België zoek ik steeds naar manieren om kennis en ervaringen te delen. Daarom startte ik jaren geleden de LinkendIn-groep *Traumasensitief onderwijs, opvoeden en begeleiden*. Inmiddels telt de groep zo'n 22.000 leden: een levendige community waar ervaringen, ideeën, vragen en nieuws worden uitgewisseld. Ook de documentaire *Op weg naar een traumasensitief onderwijsklimaat* die vorig schooljaar is uitgekomen, is bedoeld om inspiratie te bieden. Scholen die al langer met TSO werken, delen hun ervaringen met scholen die net beginnen of een volgende stap willen zetten. Trainers gebruiken de film vaak bij inspiratiesessies of bij terugkombijeenkomsten na een training. De documentaire kwam tot stand in samenwerking met Orion en Kenter Jeugdhulp. De première in een Amsterdams filmhuis was een feestelijke gebeurtenis: kinderen en professionals die aan de film meewerkten waren zichtbaar trots.

Daarnaast verschijnt sinds 2024 de nieuwsbrief *Traumasensitief onderwijs*, die ongeveer eens per zes weken wordt verstuurd. Inmiddels telt deze ruim 1300 abonnees. Een vaste rubriek is *TSO in de media*, waarin we steeds meer artikelen en interviews kunnen opnemen uit kranten, vakbladen en online platforms.

“Ik ben trots op wat we als beweging hebben bereikt”

Trots

Ik ben trots op wat we als beweging hebben bereikt. Trots op scholen die durven te kiezen voor een andere benadering. Trots op bestuurders en schoolleiders die het goede voorbeeld geven en hun teams faciliteren en stimuleren om traumasensitief onderwijs te ontwikkelen. Trots op professionals die dagelijks hun best doen om kinderen veiligheid te bieden. En trots op kinderen zelf, die telkens weer laten zien hoe veerkrachtig ze zijn.

Met dit congres en dit magazine willen we de gezamenlijke beweging verder voeden. We hopen dat het congres niet alleen veel nieuwe kennis en inspiratie biedt, maar ook nieuwe contacten met collega's van scholen verspreid over heel Nederland en België. We hopen dat jullie er nog lang over zullen napraten en sámen blijven bouwen aan onderwijs waarin ieder kind zich veilig en gezien voelt – en zich van daaruit optimaal kan ontwikkelen.

We kijken nu al uit naar het tweede Jaarcongres Traumasensitief Onderwijs. Ideeën en voorstellen daarvoor zijn van harte welkom!

Hartelijke groet,
Leony Coppens

Grondlegger van Traumasensitief onderwijs in Nederland en België

A child is lying down, partially obscured by a large, fluffy white cloud. The child is wearing a dark blue jacket. A calendar overlay is visible, showing the days of the week and dates. The background is a mix of green and orange vertical stripes.

AAN DE SLAG MET RUSTMOMENTEN IN DE KLAS

WENDY DE GROOT

*Over de rol van rustmomenten bij
traumasensitief onderwijs*

‘Juf, ik heb mij nog nooit zo rustig in mijn hoofd gevoeld’, zegt Daan uit groep 7 nadat hij zich langzaam uitrekt. De klas heeft met elkaar een rustmoment genomen: ze leggen hun armen over elkaar op tafel, sluiten hun ogen en volgen hun ademhaling.

Daan heeft al veel meegemaakt. Zijn gedrag brengt uitdagingen met zich mee, zowel voor hemzelf als voor zijn omgeving. Hij is inmiddels 11 jaar, maar had eigenlijk nooit geleerd hoe hij rust voor zichzelf kon creëren. Na een rustmoment voelde hij zich, zoals hij het zelf verwoordde, ‘rustiger in zijn hoofd’. Dit wilde hij vaker ervaren. Veel leerkrachten krijgen deze reactie terug van leerlingen na een rustmoment: hun hoofd voelt rustiger. Rustmomenten kun je ook wel vergelijken met het legen van ‘je emmertje’ vol indrukken, spanning en gedachten.

Het voorbeeld van de schudbol

Het belang van voldoende rust en slaap is voor iedereen bekend. Toch zijn rustmomenten overdag steeds minder vanzelfsprekend. Juist bij traumasensitief onderwijs zijn momenten van rust echter onmisbaar: voor leerlingen om spanning te reguleren én voor leerkrachten om vanuit kalmte en aandacht te kunnen reageren.

Een sneeuw- of schudbol maakt het effect van zo’n rustmoment visueel: wanneer je de bol schudt, dwarrelen de sneeuwvlokjes alle kanten op. Dit staat symbool voor alles wat je op een dag doet en meemaakt: prikkels, emoties, taken en gedachten. Zet je de bol neer, houd je deze even helemaal stil, dan zakt de sneeuw langzaam naar beneden en wordt het weer helder.

Rustmomenten werken precies zo. Door even stil te staan komt er rust en ontstaat ruimte om daarna met helderheid verder te gaan.

Het brein in ruststand

Voldoende rustmomenten tijdens de dag helpen het stressniveau te verlagen. Het lichaam schakelt over van de actiestand naar de rust- en herstelstand. Hierdoor dalen hartslag en spierspanning en komt er ruimte voor herstel. Onderzoek laat zien dat chronische stress het leren, onthouden en reguleren van gedrag negatief beïnvloedt (Vogel & Schwabe, 2016).

Ook in het brein gebeurt er veel wanneer je even niets doet. Neurowetenschappers spreken over het *default mode network* (DMN), ofwel het ‘rustbrein’. Dit netwerk wordt actief wanneer je even niets hoeft: tijdens dagdromen, uit het raam staren of als er ruimte is om je gedachten de vrije loop te laten gaan. In deze momenten worden herinneringen geordend, ervaringen verwerkt en verbindingen gelegd die ruimte geven aan creativiteit en doelgericht gedrag (Smidts, 2018). Met andere woorden: rustmomenten ondersteunen zowel leren en gedrag als veerkracht, en zijn daarmee een waardevolle pijler binnen traumasensitief onderwijs.

Rustvaardigheid: een nieuwe sleutel

Daan uit groep 7 had nooit eerder handvatten gekregen om rust in zichzelf te ervaren. Vaak zeggen we: ‘Word eerst maar rustig.’ Maar hoe doe je dat eigenlijk? Tot tien tellen klinkt simpel, maar zodra emoties hoog oplopen, werkt dat meestal niet.

Herkenbaar?

Rustmomenten verdwijnen steeds meer uit het dagelijks leven. Waar vroeger een wachtrij, een busrit of zelfs een toiletbezoek een natuurlijk moment van nietsdoen was, worden deze momenten nu vaak opgevuld met de smartphone.

Ook kinderen ervaren dat. Zowel tijdens de schooldag als thuis zijn dagen steeds meer volgepland en worden vrije momenten al snel gevuld met een scherm. Het gevolg: het brein krijgt nauwelijks nog de kans om écht tot rust te komen.

“DOOR EVEN STIL
TE STAAN KOMT ER
RUST EN ONTSTAAT
RUIMTE OM DAARNA
MET HELDERHEID
VERDER TE GAAN”

Door regelmatig rustmomenten te nemen, wordt rust nemen een vaardigheid. Rustmomenten zijn helpend voor dat moment, maar kinderen leren ook hoe ze deze vaardigheid zelf kunnen toepassen. Zo ontwikkel je *rustvaardigheid*: de vaardigheid om rust en kalmte voor jezelf te kunnen creëren op ieder moment dat je het nodig hebt.

Vijfkeer rust in de klas

Rustmomenten hoeven niet ingewikkeld of tijdrovend te zijn. Er zijn allerlei manieren om ze in te zetten, bijvoorbeeld met behulp van korte ontspanningsoefeningen. Met eenvoudige werkvormen kun je in de klas regelmatig ruimte maken voor rust en ontspanning. Hier volgen vijf tips voor het inzetten van rustmomenten in de klas.

1. Ademhaling

Een eenvoudige ademhalingsoefening brengt meteen rust. Hierbij kun je denken aan eens diep zuchten, of alleen al het volgen van je in- en uitademing. *Bijvoorbeeld de ballonadem:* kinderen maken hun buik – net als een ballon – groter bij het inademen en kleiner bij het uitademen.

2. Fysiek rustmoment

De kinderen zitten achter hun tafel en leggen de onderarmen over elkaar, of ze zitten op de grond en leggen hun armen op een stoel of bankje. Ze laten hun voorhoofd op de onderarmen rusten en mogen hun ogen sluiten. Samen een minuut de adem volgen of gewoon even stil zijn kan al veel doen. Ook kun je hierbij muziek aanzetten, of een visualisatie vertellen. Belangrijk: stel het dichtdoen van de ogen nooit verplicht, want dit kan ook een gevoel van onveiligheid oproepen.

Geef daarom de suggestie: 'Sluit je ogen, of kijk naar één punt op de tafel.'

3. Beweging

Beweging helpt om spanning los te laten. Laat kinderen stampen of de armen en benen losschudden, gevolgd door een diepe zucht.

Ook een fijne oefening: laat de kinderen alle spieren in hun hele lichaam aanspannen – even helemaal sterk en krachtig vasthouden – en daarna met een zucht weer loslaten.

4. Tussen de lessen

Geef wat extra tijd bij de overgang van de ene naar de andere activiteit. Het geeft even een rustmoment en ook ruimte om te schakelen zodat de kinderen zich daarna weer kunnen richten op de volgende (les)activiteit.

5. Individueel

Rustmomenten kun je klassikaal toepassen, maar ook op individueel niveau kun je ze inzetten. Een relaxplek is hier een voorbeeld van. Richt samen met de kinderen een rustige plek in de klas of gang in waar ze zich af en toe kunnen terugtrekken.

Rust begint bij de leerkracht

Iedere onderwijsprofessional weet en heeft ervaren: hoe het met jou gaat, voelen de leerlingen feilloos aan. Wanneer je als leerkracht zelf gespannen of gehaast bent, heeft dat direct effect op de klas. Rustmomenten beginnen dus bij de volwassene.

Een korte ademhalingsoefening, je voeten op de grond voelen of even uit het raam staren, maken een verschil. Het geeft ruimte om stil te staan, te reflecteren en om woorden en acties bewust te kiezen. Zo ontstaat er meer ruimte om traumasensitief te reageren: met aandacht, mildheid en een open blik.

“VOLDOENDE RUSTMOMENTEN TIJDENS DE DAG HELPEN HET STRESSNIVEAU TE VERLAGEN”

Maak het verschil en start morgen direct met jouw nieuwe gewoonte in de klas. Kies een van de tips en plan deze in je dagprogramma. Zet het ook echt zichtbaar neer, bij jonge kinderen bijvoorbeeld met een rustmoment pictogram.

Over de auteur

Wendy de Groot is expert op het gebied van rustmomenten in het onderwijs. Met een achtergrond in het basisonderwijs richtte zij Rustmoment in de klas.nl op, een platform dat in Nederland en België dagelijks wordt gebruikt. Daarnaast verzorgt zij lezingen en trainingen voor onderwijsprofessionals. Meer informatie: www.rustmomentindeklas.nl

Literatuur

Smids, D. (2018). *Zelfsturing in de klas: Over aandacht, executieve functies en rust*. Uitgeverij Nieuwezijds.
Vogel, S., & Schwabe, L. (2016). Learning and memory under stress: Implications for the classroom. *npi Science of Learning*, 1(16011).

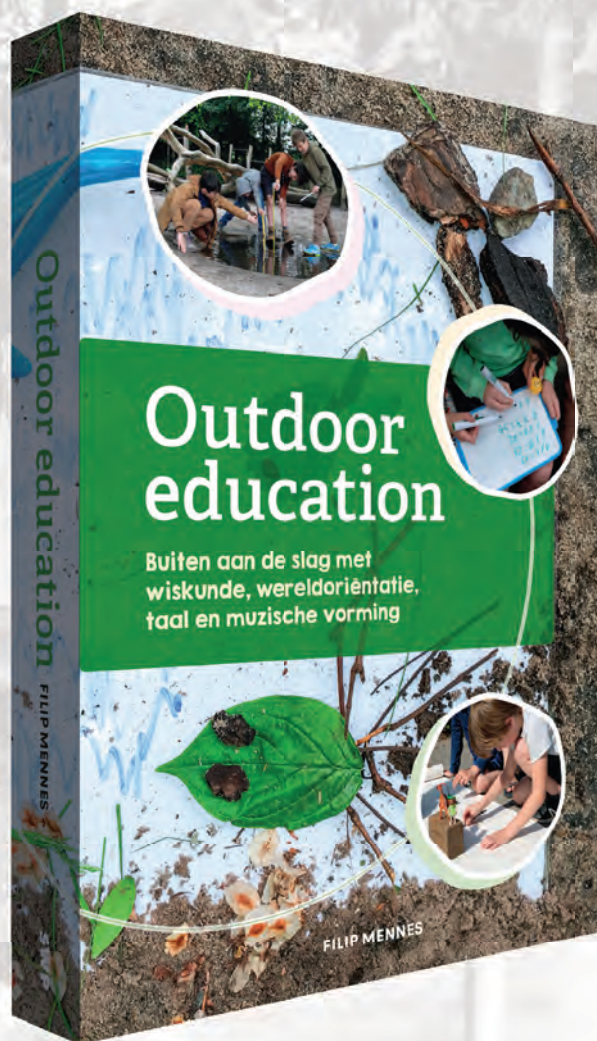
*Praktisch, inspirerend
en meteen toepasbaar
voor het basisonderwijs*

Outdoor education

Dit boek laat zien hoe betekenisvol buitenonderwijs kan zijn. Met stevige pedagogische onderbouwing én een schat aan zeer praktische opdrachten leer je hoe je thematisch en doelgericht buiten aan de slag gaat met taal, rekenen, wereldoriëntatie en muzische vorming.

Filip Mennes | ISBN 9789085603108
312 pagina's | Paperback | 1e druk 2025

WWW.SWPBOOK.COM/2610

"Spel en onderwijs: die combinatie hoeft helemaal niet zo moeilijk te zijn zo laat Filip Mennes ons overtuigend en uitnodigend met heel veel voorbeelden zien."

Prof.dr. Rob Martens,
hoogleraar Onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit

"Wat een rijk en praktisch boek over hoe je leren lichamelijk maakt. Zoveel concrete oefeningen die stuk voor stuk handen en voeten geven aan het leren op de basisschool... letterlijk. (...) Dit is een boek om steeds weer uit de kast te halen; vol inspiratie om onderwijs anders aan te pakken: nog beter!"

Mark Mieras,
wetenschapsjournalist gespecialiseerd in hersenontwikkeling

uitgeverij
SWP
www.swpbook.com

Ga naar **swpbook.com/2610**
of scan de QR-code

Klei

uitgeverij
SWP

Kinderen, klei en de kracht van verbeelding

Bewerkt door:

*Claudia Giudici, Mirella Ruozi,
Maddalena Tedeschi, Vea Vecchi*

Nederlandse uitgave in
samenwerking met Pedagogiek 07
(point of reference Reggio Children)

In dit bijzondere handboek uit Reggio Emilia staat klei centraal. Heldere toelichtingen en inspirerende beelden laten zien hoe jonge kinderen de mogelijkheden van klei verkennen. Hoe ze bouwen, ontdekken, tegen obstakels aanlopen én creatieve oplossingen vinden. Leerkrachten begeleiden dit proces op de achtergrond en creëren een rijke omgeving die uitnodigt tot verdieping en verwondering.

Een waardevolle inspiratiebron voor iedereen die met jonge kinderen werkt.

Blijf op de hoogte:
swpbook.com/klei
of scan de QR-code

HANDEN EN VOETEN AAN TSO IN DE KLAS

WIL VAN NUS
EN ALMY JANSEN

Bij leraren groeit het besef dat veel leerlingen een traumasensitieve benadering nodig hebben om tot ontwikkeling te kunnen komen. In dit artikel geven Wil van Nus en Almy Jansen handen en voeten aan traumasensitief onderwijs (TSO) in de klas.

Je weet wat traumasensitief lesgeven inhoudt. Je kijkt door een traumabril en je ziet de onmacht bij de leerling, maar in de praktijk weet je soms echt niet meer wat je nog kan doen om in verbinding te komen of te blijven. Je merkt dat je met je sensitieve woorden en waarom-vragen niet verder komt. Je voelt in heel je lijf dat je relatie met de leerling onder spanning staat, vooral wanneer begrenzing nodig is.

Geweldloos verzet

Geweldloos verzet steekt in op dit gevoel van machteloosheid en geeft handen en voeten aan wat je praktisch kunt doen wanneer begrenzing nodig is. In onze workshop gaan we aan de slag met jouw vragen en casussen. We oefenen enkele eenvoudige interventies en ontdekken zo patronen waarin we snel belanden door 'rode knoppen' die worden geraakt.

TSO is namelijk niet alleen denken en voelen, maar juist ook doen en handelen. Geweldloos verzet sluit hierop aan. In geweldloos verzet geef je de leerling

autonomie in een oplossingsverzoek, waarin je samen verantwoordelijkheid neemt voor wat er gebeurt. Of je zet de kracht van stilte in, waarin jouw aanwezigheid meer rust creëert in het hoofd van de leerling dan alle goedbedoelde woorden. Je markeert gedrag, zodat andere leerlingen weten dat je hebt gezien wat er gebeurt en je komt er later met 'een kalm brein' op terug. Deze interventies kun je inzetten als praten niet meer helpt, zodat je met kleine aanpassingen een groot verschil maakt!

Om dat te kunnen is het nodig om ook goed voor jezelf te zorgen. Wat maakt dat je batterij steeds sneller leegloopt? Welk gedrag vind je lastig te verdragen? Wie of wat helpt jou om niet op te geven?

Welkomhand en stophand

Geweldloos verzet is een autoritatieve manier van denken en handelen waarin een onvoorwaardelijke relatie uitgangspunt is en waarbij we als volwassenen vooral kijken naar ons eigen gedrag. Leerlingen met trauma hebben, net als alle andere leerlingen, behoefte aan een sensitieve 'welkomhand': ik voel mij

gezien en gewaardeerd, ik mag er zijn.

Maar ze hebben soms ook behoefte aan een begrenzend 'stophand': dit gedrag is niet goed voor jou, wij gaan er samen voor zorgen dat het stopt. Het besef dat wij alleen controle hebben over onze eigen gevoelens en gedachten geeft ruimte voor autonomie, kwetsbaarheid en het durven nemen van een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dit vraagt tijd en geduld en een krachtige samenwerking met collega's, ouders en hulpverleners.

Geweldloos verzet is geen quick fix, maar biedt een andere kijk op gedrag waarin je gaandeweg meer regie ervaart en in verbinding kunt blijven met de ander.

Over de auteurs

Wil van Nus MSEN werkt als gedragsdeskundige met jeugdigen en volwassenen met zeer diverse ondersteuningsvragen. Daarnaast is ze auteur en zelfstandig trainer Geweldloos Verzet.

Almy Jansen is trainer en coach Verbindend Gezag® en Geweldloos Verzet en Traumasensitief onderwijs. Ze geeft trainingen aan jeugdprofessionals en aan ouders, zowel binnen het onderwijs als bij kinderdagverblijven.

TEAMUP: DE KRACHT VAN BEWEGING MET DE KLAS

“Dankzij het non-verbale karakter van het programma kan elk kind meedoen, ongeacht taal of achtergrond”

“De kinderen komen de gymzaal binnen. Eén leerling cirkelt om de groep, maar sluit niet aan. Tijdens de warming-up, stop-and-go, volgt hij niet. De leerlingen bewegen vrij op het ritme van mijn klappen en bevriezen als het stil is. Wanneer ik de tamboerijn pak, komt hij naast me lopen en doet enthousiast mee. Hij neemt mijn tamboerijn over en geniet zichtbaar van zijn rol. Bij het volgende spel dwaalt hij weer af. Ik geef hem een tamboerijn en vraag of hij de aanmoediger wil zijn. Vanaf de zijkant moedigt hij de groep aan, houdt contact met mij en de groep. Zo is hij duidelijk betrokken. De leerkracht zegt later verrast: ‘Dit heb ik hem nog nooit zien doen.’”

Yvonne Bloem, Regiocoördinator en trainer bij TeamUp op School vertelt: “Door goed te observeren en signalen van kinderen op te merken, kun je met hen in verbinding komen en ze actief betrekken bij het spel.” Ze is sinds 2017 werkzaam bij TeamUp en bezoekt scholen door heel Nederland om onderwijsprofessionals op te leiden tot TeamUp facilitator of trainer.

TeamUp op School

TeamUp is een hoofdzakelijk non-verbaal programma dat het psychosociale welzijn van kinderen versterkt via sport-, spel- en bewegingsactiviteiten. Alle activiteiten zijn gekoppeld aan thema's, zoals 'conflict' en 'assertiviteit'. Deze activiteiten helpen kinderen om hun emoties en lichamelijke sensaties te (h)erkennen, te ervaren en te reguleren, en dragen bij aan het vergroten van hun zelfvertrouwen.

Veerkracht

Kinderen die ingrijpende gebeurtenissen hebben meegemaakt, kunnen daar op uiteenlopende manieren mee worstelen. Soms is dat duidelijk zichtbaar, bijvoorbeeld door woede-uitbarstingen, teruggetrokken gedrag of moeite met concentreren. In andere gevallen zijn de signalen subtieler, zoals overgevoeligheid voor geluid of een laag zelfbeeld. Dergelijke ingrijpende ervaringen kunnen langdurige invloed hebben op de ontwikkeling van een kind. Kinderen zijn van nature veerkrachtig en kunnen herstellen

van ingrijpende ervaringen, mits ze de juiste steun krijgen. Door hen veiligheid en passende ondersteuning te bieden, wordt hun psychosociaal welzijn versterkt en kunnen ze beter omgaan met moeilijke situaties in het dagelijks leven¹. Onderwijsprofessionals spelen een belangrijke rol in het herkennen van signalen van stress en het bieden van ondersteuning vanuit een traumasensitieve benadering.

“Ik vind TeamUp leuk, omdat ik me ook oké voel als ik een spel verlies. Bij TeamUp zijn we allemaal winnaars.” — Meisje, 8 jaar

Het TeamUp-programma heeft een traumasensitief karakter en biedt kinderen structuur, voorspelbaarheid en een gevoel van autonomie, bijvoorbeeld door kinderen de keuze te geven om even in de 'chill-out' te gaan zitten. Dankzij het non-verbale karakter kan elk kind meedoen, ongeacht taal of achtergrond.

Waar vind je TeamUp?

TeamUp op School wordt uitgevoerd op ruim 65 scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Dit zijn nieuwkomersscholen en reguliere scholen, waar kinderen opgroeien en geconfronteerd worden met maatschappelijke problematiek, zoals ongelijkheid, armoede en discriminatie.

Meer informatie?

Neem contact op met **Merel Groen** voor een vrijblijvend kennismakingsgesprek (merel.groen@savethechildren.nl). of scan de qr-code voor de website.

TeamUp op School is een programma van Save the Children en War Child, in samenwerking met de CED-Groep.

¹ *Gevlucht en geland. Psychosociale steun en mentale zorg in Nederland voor jongeren met een vluchtachtergrond*, 2023, Save the Children & Pharos

Nieuwsgierig geworden?

De eerste tien scholen die interesse hebben om aan de slag te gaan met TeamUp ontvangen een voucher t.w.v. een TeamUp-beleefsessie en presentatie op school. Meld je nu aan.

**De
transformatie
naar
een**

**trauma-
sensitieve**

*Het verhaal
van Koraal*

organisatie

In het zuiden van Nederland werkt Koraal dagelijks met jeugdigen die vastlopen in hun ontwikkeling. In scholen, behandelgroepen en zorginstellingen zetten ruim 4.500 medewerkers zich in om hen te ondersteunen op weg naar een beter toekomstperspectief. Koraal heeft diverse behandelgroepen en 19 cluster IV-scholen. Koraal heeft de uitgangspunten van trauma-informed care (TIC) omarmt.

TIC is een organisatiebreed raamwerk waarbij rekening wordt gehouden met ingrijpende én positieve (jeugd) ervaringen, de gevolgen van chronische-toxische stress en waarin inzichten over ontwikkeling en herstel worden benut. TIC heeft als doel het onnodig lijden van de jeugdige, ouder en medewerker, maatschappelijke kosten, uitval en verloop te verminderen. Er wordt een basis voor veerkrachtig functioneren en perspectief voor alle betrokkenen gecreëerd.

Sinds 2019 is Koraal bezig met het transformeren naar een trauma sensitieve organisatie. Het werken vanuit verbinding, veiligheid en regulatie (de pijlers van TIC) dient door te dringen in alle lagen van een organisatie, in alle organisatiesystemen en -processen. Dit zorgt voor een organisatie-model en -klimaat waarin jeugdigen, ouders én medewerkers adequate ondersteuning krijgen.

Het implementeren van Traumasensitief Onderwijs (TSO) is onderdeel van de algehele transformatie waar wij samen met de scholen volop mee bezig zijn. In de afgelopen jaren hebben we ontdekt dat dit proces vraagt om commitment en een mindset shift bij medewerkers in alle lagen van de organisatie, van bestuur tot het klaslokaal. We krijgen regelmatig de vraag op een school: "moet ik ook bij deze training zijn?" of "TSO is toch voor leerlingen?". TSO is van en voor iedereen. We dragen immers allemaal bij aan het geheel, ons gedrag beïnvloedt de ander én andersom.

De ervaring leert dat er sleutelfiguren nodig zijn in een organisatie om het TSO gedachtengoed in het handelen van onderwijsprofessionals in de school terug te zien. Denk aan schoolleiders, directeuren, IB'ers, gedragswetenschappers en een aantal leerkrachten en ondersteuners die de kar durven en mogen trekken. Een TSO-training (en verdieping in aanbod) is niet genoeg voor een cultuurverandering in de school daar het gaat om een ontwikkeling die vraagt om een aanhoudend proces van bewustzijn en leren (het gaat om een mindset shift). De sleutelfiguren spelen daar een cruciale rol in door in de school te zijn, in het moment het laten zien van voorbeeldgedrag ('model the model') en degenen ondersteunen die anderen ondersteunen. Soms een luisterend oor, een attentie, een moment van bezinning en reflectie (juist als het even lastig is) en verdieping (in kennis en materialen) op TSO bieden. Het draait om persoonlijk leiderschap.

Naast de mindset shift zijn er nog andere uitdagingen die we tegenkomen, zoals de focus (en vertrouwen) te behouden op de transformatie bij stress, weerstand, het vertrekken van sleutelfiguren binnen de organisatie en (financiële) tegenslag.

Bovendien vergt de implementatie een lange adem en positieve effecten worden soms pas op de langere termijn zichtbaar. Waarbij wij een onderscheid

"Een luisterend oor, een attentie, een moment van bezinning en reflectie"

maken tussen merkbare en meetbare effecten. We voelen en/of merken bijna elke dag wel een merkbaar effect sinds we actief bezig zijn met TSO (de rode druppels die we afgelopen jaren hebben gegeven). Bijvoorbeeld een schoolleider die eerder weerstand heeft laten zien m.b.t. TSO toch naar ons (terug)komt met de vraag om verdieping op TSO op hun studiedag of een school die een ruimte heeft ingericht voor hun leerlingen om stress te kunnen reguleren. We zien ook meetbare effecten zoals het teruglopen van fysieke incidenten op scholen en een verandering in attitude bij medewerkers (gemeten met de ARTIC).

Het vraagt om volhouden en echte verbinding maken (en behouden) met wat er leeft in de scholen. Alleen samen kunnen we deze beweging blijven dragen, dat is het verhaal van Koraal.

Loes van Amelsvoort
lamelsvoort@koraal.nl

Saskia Boogert
sboogert@koraal.nl

Eefje van Leeuwen
eleeuwen@koraal.nl

Saskia Verlegh-van Voorst
sverlegh@koraal.nl

Een noodzakelijke verandering

JOLANDA BUIJZE EN JANNEKE DE VREEZE-VAN DER VALK

Leerlingen in het voortgezet onderwijs (vo) geven aan steeds meer stress te ervaren. Dit kan schoolgerelateerde stress zijn, maar ook ingrijpende jeugdervaringen kunnen een rol spelen. Omdat langdurige stress een belemmerende factor voor leren is, komt er vanuit het vo steeds meer interesse voor traumasensitief onderwijs: een benadering waarbij rekening wordt gehouden met de impact van trauma en ingrijpende jeugdervaringen op het leerproces en gedrag van jongeren.

De adolescentie is een kwetsbare periode waarin jongeren te maken krijgen met lichamelijke, cognitieve en sociale veranderingen. Voor leerlingen met traumatische ervaringen kan deze periode extra ingewikkeld zijn. Soms wordt bepaald gedrag, zoals hyperactiviteit, agressief of teruggetrokken gedrag, ten onrechte gezien als teken van onwil of een gebrek aan motivatie. In werkelijkheid zijn deze gedragingen vaak copingmechanismen, regulatie- of overlevingsstrategieën. Wanneer onderwijsprofessionals deze signalen leren herkennen en erop reageren met begrip in plaats van enkel straf, ontstaat er ruimte voor herstel en groei.

Het doel van traumasensitief onderwijs is om een veilige, voorspelbare en ondersteunende leeromgeving te creëren waarin leerlingen zich gezien, gehoord en begrepen voelen. Dit betekent niet dat elke docent therapeutische taken op zich moet nemen, maar wel dat de school een omgeving biedt waarin stress wordt verminderd en veerkracht wordt versterkt. Traumasensitief onderwijs helpt hiermee niet alleen de leerling in kwestie, maar draagt bij aan een positievere schoolcultuur voor iedereen.

De weg naar traumasensitief onderwijs in de praktijk

De implementatie van traumasensitief onderwijs is een proces dat begint met bewustwording en scholing. Het is belangrijk dat onderwijsprofessionals leren over mogelijke oorzaken van trauma, de impact ervan op het brein en signalen die kunnen duiden op onderliggende problematiek. Onderwijsprofessionals leren met een traumabril te kijken

naar het gedrag van hun leerlingen: waar komt het gedrag vandaan? Welke gedachten en gevoelens liggen aan het gedrag ten grondslag? Vervolgens wordt er gekeken naar praktische aanpassingen binnen de school. Enkele aandachtspunten hierbij zijn:

1. Relatiegericht werken

Een goede relatie tussen leerling en onderwijsprofessional is de basis. Door oprechte interesse, betrokkenheid en betrouwbaarheid kunnen onderwijsprofessionals voor leerlingen het verschil maken.

2. Veiligheid en voorspelbaarheid

Structuur, duidelijke verwachtingen en rituelen zorgen voor rust. Onderwijsprofessionals werken aan een sfeer waarin fouten maken mag, waarin regels consequent worden toegepast en waar leerlingen weten waar ze aan toe zijn.

3. Aanpassingen gericht op regulatie en herstel

Scholen besteden bij de inrichting van hun schoolgebouw aandacht aan de mogelijkheid tot regulatie en herstel. Denk aan het inrichten van 'ontprikkelruimtes' of de inrichting van het klaslokaal. Daarnaast kunnen leerlingen gebruikmaken van een 'time-outpas' en vinden er na conflicten herstelgesprekken plaats.

4. Teamoverleg en samenwerking

Samenwerken is cruciaal binnen een traumasensitief onderwijsklimaat. Intervisie, casuïstiekbesprekingen en samenwerking met zorgcoördinatoren, mentoren en externe hulpverleners maken het mogelijk om leerlingen beter te ondersteunen.

Uitdagingen bij de implementatie

Hoewel de voordelen van traumasensitief onderwijs evident zijn, zijn er ook uitdagingen. Zo vereist deze aanpak tijd, training en soms een cultuuromslag binnen het team. Niet elke onderwijsprofessional voelt zich direct toegerust om traumasensitief onderwijs vorm te geven. Het kost tijd om steeds beter achter het gedrag van leerlingen te kunnen kijken en op een empathische en duidelijke manier met leerlingen om te gaan. Daarnaast kunnen grote klassen, prestatiedruk, ogenschijnlijk onvoldoende ruimte in het curriculum en personeelskrapte de implementatie bemoeilijken.

Het is daarom belangrijk om traumasensitief onderwijs stap voor stap te implementeren en er voldoende tijd voor uit te trekken. Alleen dan kan er een traumasensitief onderwijsklimaat ontstaan dat door iedereen binnen de school wordt gedragen en gevoeld. Kernwoorden hierbij zijn: relatie – rust – regelmaat.

*“Traumasensitief
onderwijs helpt niet
alleen de leerling in
kwestie, maar draagt
bij aan een positievere
schoolcultuur voor
iedereen”*

Ieder kind telt mee

De implementatie van traumasensitief onderwijs binnen het vo is een waardevolle stap naar inclusief en toekomstgericht onderwijs. Door trauma te erkennen en er pedagogisch verantwoord mee om te gaan, geven scholen een krachtig signaal af: ieder kind telt mee, ongeacht achtergrond of verleden. In een tijd waarin de mentale gezondheid van jongeren onder druk staat, biedt traumasensitief onderwijs een fundament waarop leren, ontwikkelen en helen mogelijk worden.

Over de auteurs

Jolanda Buijze is ambulant onderwijspecialist bij het orthopedagogisch didactisch centrum van het Samenwerkingsverband Zuid-Holland West VO.

Janneke de Vreeze-van der Valk is orthopedagoog bij Gymnasium Novum en ambulant begeleider PO cluster 4 bij de AED Leiderdorp.

SOUNDS OF CHANGE:

Sounds of Change gebruikt de kracht van muziek om mensen met elkaar te verbinden en in beweging te brengen. Sounds of Change is actief in Syrië, Libanon, Jordanië, Palestina (Gaza en de Westbank) en Oekraïne, waar lokale hulpverleners worden getraind om muziek op een traumasensitieve manier te integreren in hun werk met kinderen, jongeren en volwassenen. Lucas Dols en Sander van Goor geven een inkijkje in hun werk.

MUZIEK ALS TAAL VAN VERBINDING EN HERSTEL

LUCAS DOLS EN
SANDER VAN GOOR

Binnen onze methode leren professionals hoe ze met muziek een veilige en voorspelbare omgeving kunnen creëren. Muziek wordt daarbij een middel om stress te verminderen, veerkracht op te bouwen en mensen weer een gevoel van controle te geven. Zo versterken we samen gemeenschappen die leven onder de druk van oorlog, conflict en onrecht – met muziek als universele taal van verbinding en hoop.

Waarom muziek?

Muziek is een universele uitdrukkingvorm die geen woorden nodig heeft. Juist in situaties waarin taal tekortschiet, kan muziek deuren openen. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat muzikale interventies bijdragen aan stressreductie, psychosociale ontwikkeling en het vergroten van veerkracht (Heynen et al., 2022). Ook neurowetenschappelijke studies ondersteunen dit. Muziek kan fysiologische arousal verminderen en invloed uitoefenen op hersengebieden die betrokken zijn bij emoties en motivatie, zoals de amygdala en hippocampus (Koelsch, 2015). Daarmee draagt muziek niet alleen bij aan ontspanning, maar ook aan het verwerken van emoties die moeilijk in woorden te vatten zijn.

Muziek en trauma

Kinderen en jongeren die opgroeien in conflictgebieden leven vaak in een staat van voortdurende alertheid. Hun stresssysteem staat 'aan', wat kan leiden tot slaapproblemen, angst, concentratiestoornissen en gedragsproblemen. Muziek kan helpen dit stressniveau te verlagen.

In een systematische review werd aangetoond dat muziek in diverse contexten effectief kan zijn om stress te reduceren (De Witte et al., 2022).

Daarnaast kan muziek ook de sociale dimensie versterken. Samen zingen, ritme ervaren of muziek maken creëert een gevoel van verbondenheid en veiligheid. Onderzoek laat zien dat dergelijke muzikale activiteiten bijdragen aan betere sociale relaties, welzijn en zelfs herstel bij psychische klachten. Zo bleek groepszang de vermindering van depressieve symptomen bij jonge moeders te ondersteunen (Fancourt et al., 2018), terwijl ook bredere studies verbeteringen in sociale cohesie en emotioneel welzijn aantoonde.

Praktijkervaringen bij Sounds of Change

Onze trainingen geven lokale professionals handvatten om muziek in hun dagelijkse werk te gebruiken. Denk aan een leerkracht die een vast zingmoment inbouwt om de schooldag voorspelbaar en rustiger te beginnen. Of een jongerenwerker die ritmespelletjes inzet om spanningen in een groep om te buigen naar samenwerking en plezier. Muziek biedt mensen de mogelijkheid om emoties te reguleren, betekenis te vinden en samen met anderen iets positiefs te beleven. Voor gemeenschappen die leven onder de druk van oorlog en conflict is dat van onschatbare waarde. Muziek wordt zo meer dan een kunstvorm: het is een instrument voor herstel en veerkracht. Sounds of Change draagt hiermee bij aan duurzame verandering. Door lokale professionals te trainen, ontstaat er een netwerk van mensen die muziek inzetten als bron van kracht, verbinding en hoop.

“Juist in situaties waarin taal tekortschiet, kan muziek deuren openen”

Literatuur

- De Witte, M., Da Silva Pinho, A., Stams, G. J., Moonen, X., Bos, A. E. R., & Van Hooren, S. (2022). Music therapy for stress reduction: A systematic review and meta-analysis. *Health Psychology Review*, 16(1), 134-159. <https://doi.org/10.1080/17437199.2020.1846580>
- Fancourt, D., Williamon, A., Carvalho, L. A., Steptoe, A., Dowrick, C., & Lewis, G. (2018). How group singing facilitates recovery from postnatal depression symptoms: follow-up mechanistic study. *The British Journal of Psychiatry*, 212(2), 119-124.
- Heynen, E. J. E., et al. (2022). A music therapy intervention for refugee children and adolescents in schools: A process evaluation using a mixed method design. *Children*, 9(10), 1434. <https://doi.org/10.3390/children9101434>
- Koelsch, S. (2015). Music-evoked emotions: Principles, brain correlates, and implications for practice. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1337(1), 193-201. <https://doi.org/10.1111/nyas.12684>

Over de auteurs

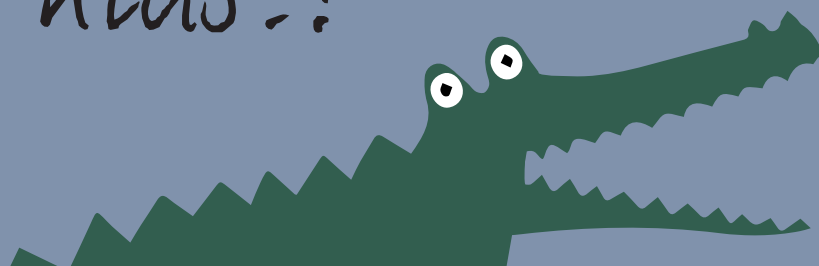
Lucas Dols is oprichter en directeur van Sounds of Change.

Sander van Goor is muziektherapeut en trainer bij Sounds of Change.

Meer informatie:
www.soundsofchange.org

Help, een krokodil in de klas?!

BART WEUSTENRAAD

Onderzoek toont aan dat kindermishandeling of een gebrek aan liefdevolle ervaringen in de vroege kindertijd invloed heeft op de hersenontwikkeling. Het neurosequentiële model van dr. Bruce Perry helpt probleemgedrag bij kinderen te begrijpen als een reactie op stress

of trauma, in plaats van als opzettelijk gedrag. Voor leerkrachten betekent dit: reageer niet alleen op gedrag, maar zoek ook naar de onderliggende oorzaak. Zo zet je belangrijke stappen in zowel het individuele herstelproces als het relationele herstel tussen kinderen onderling.

Leerkrachten kunnen een groot verschil maken in de aanpak van deze kinderen.

Forse incidenten in de klas kunnen nieuwe herstelkansen bieden – zowel voor het slachtoffer als voor het kind dat kwetsend gedrag vertoonde. Er zijn drie belangrijke criteria om naar (relationeel) herstel toe te werken:

1. Het moet in de eerste plaats (opnieuw) veilig voelen voor alle betrokken kinderen.
2. Het kind dat schadelijk gedrag vertoonde, erkent dit ten aanzien van de andere betrokkene(n) en neemt hiervoor de (gedeeltelijke) verantwoordelijkheid.
3. Die erkenning gebeurt op een authentieke manier met de wens om zich weer met elkaar te kunnen verbinden.

Hoe pak je dit aan?

In de praktijk betekent dit dat je met de betrokken kinderen in gesprek gaat, nadat de rust in hun hoofd is teruggekeerd en er weer connectie is tussen jou en het kind.

We onderscheiden drie fasen, waarin telkens drie thema's centraal staan. Deze helpen kinderen om de herkomst van hun gedrag en uitspraken beter te begrijpen.

De eerste fase: individuele reflecterende gesprekken

Gedachten en gevoelens voor het incident

Je gaat met het kind terug naar het moment vlak vóór het incident. Wat voelde, dacht en deed het kind op dat moment?

Samen verkennen jullie de bovenkant én onderkant van zijn 'ijsberg'. Er is geen goed of fout – je probeert samen te begrijpen.

Tijdens het incident

Je vraagt het kind om terug te kijken naar het moment van het (forse) incident, met de focus op zichzelf. Wat voelde en dacht het kind op dat moment? Neem hier zeker de tijd voor en laat het kind het tempo bepalen. Erken het kind ook als het (nog) niets kan of wil vertellen. Het is bijzonder moeilijk en kinderen voelen zich nog niet altijd vertrouwd.

Na het incident

Je vraagt het kind om gevoelens en gedachten te verwoorden van na het voorval.

DE IJSBERG: HOE GEDRAG VAN KINDEREN BEGRIJPEN?

Zichtbaar

boven de waterlijn

Gedrag
Uitspraken
Schools
functioneren

Onzichtbaar

onder de waterlijn

Gedachten
Emoties
Persoonlijke
betekenissen
Neurofysiologische
gewaarwordingen
Persoonlijkheid
Drijfveren

Voor kinderen die nog niet over voldoende taalvaardigheid beschikken, kan het helpen om gebruik te maken van beelden of concrete voorwerpen om hun beleving uit te drukken. Je kan ook vragen een brief(je) te schrijven of een tekening te maken om gevoelens en gedachten te tonen. Kinderen drukken zich immers van nature non-verbaal uit – via tekenen, spel of beweging. In situaties van stress, trauma of op jonge leeftijd schiet het talige systeem vaak tekort. Beelden kunnen dan een brug vormen naar datgene wat nog niet in woorden te vatten is.

“In situaties van stress of trauma schiet het talige systeem vaak tekort”

Over de auteur

Bart Weustenraad is erkend systeempsychotherapeut aan het Vlaams Expertisecentrum Kindermishandeling.

Voor meer informatie over deze manier van werken: bart.weustenraad@expertisecentrumkindermishandeling.be

De tweede fase: het gezamenlijke gesprek

Wanneer de voorbereiding zorgvuldig is verlopen en er duidelijke afspraken zijn, kan het in bepaalde gevallen helpend zijn om kinderen met elkaar te laten spreken over bovenstaande reflecties en ervaringen. Voer dit gesprek met twee volwassenen met aandacht voor veiligheid en structuur. In sommige situaties is een onrechtstreeks gesprek (als tussenstap) aangewezen. Je draagt in dit geval een boodschap van het ene aan het andere kind over.

De derde fase: individuele nabespreking

Hebben de kinderen zich kunnen uitspreken en hebben ze zich beluisterd gevoeld door de ander? Wat hebben ze nog nodig om het herstelproces af te ronden?

Tot slot: de kracht van afstemming en samenwerking

Het is helpend wanneer je als leerkracht een afgestemde houding aanneemt ten opzichte van het specifieke kind. Zoek daarbij naar een evenwicht tussen stimuleren en motiveren enerzijds, en sturing anderzijds.

Ook reflectie met een collega kan hierin bijzonder waardevol zijn. Een gedeelde blik helpt om patronen te herkennen, je eigen positie te verhelderen en nieuwe mogelijkheden te zoeken in de begeleiding van deze kinderen.

PEDAGOGIEK
DIGITAAL

u i t g e v e r i j
SWP
Uitgevers voor educatie, vak & wetenschap

HÉT DIGITAAL NASLAGWERK VOOR PEDAGOGIEK

Een groot omvangrijk overzicht van honderden artikelen uit vaktijdschriften, diverse boeken en allerhande beleidsdocumenten. Gerangschikt in overzichtelijke categorieën en via een handige zoekfunctie razendsnel beschikbaar. Neem een kijkje en laat je inspireren!

Wat kun je verwachten?

- Alle artikelen uit o.a. Pedagogiek in Praktijk (PIP)
- Vakboeken van Uitgeverij SWP
- Rapporten en publicaties
- Overnames uit andere vakbladen
- Betrouwbare informatie

Iedere maand zijn er nieuwe documenten beschikbaar.
De kennisbank staat nooit stil!

www.pedagogiekdigitaal.nl

HOE BEWUSTE ADEMHALING HET ZENUWSTELSEL KALMEERT

Adem als anker

NIKKI VAN DER VELDEN

Traumasensitief onderwijs vraagt om meer dan alleen pedagogische kennis. Het vraagt om aanwezigheid.

Om afstemming. En vooral: om regulatie – van jezelf én van de ander. Bewuste ademhaling kan hierin een sleutelrol spelen.

Ik zie dagelijks de transformerende kracht van de ademhaling. Niet als een oppervlakkige tool, maar als een wetenschappelijk onderbouwde, directe ingang tot het zenuwstelsel. In mijn sessie op dit congres neem ik je mee in hoe je ademhaling kunt benutten als (co) regulator – zowel voor jezelf als voor de leerlingen met wie je werkt.

De adem als afstandsbediening

We ademen de hele dag, maar vaak zonder dat we ons daar bewust van zijn. En juist daar zit de kracht: zodra we *wel* bewust gaan ademen, kunnen we invloed uitoefenen op hoe we ons voelen, hoe we reageren, en hoe beschikbaar we zijn voor de ander.

“ADEMWERK IS GEEN QUICK FIX”

Ons zenuwstelsel en onze ademhaling zijn onlosmakelijk verbonden. Bij stress versnelt onze adem, bij ontspanning vertraagt ze. Andersom werkt het ook: door je adem bewust te vertragen of

te verdiepen, kun je het zenuwstelsel kalmeren. Daarmee wordt de adem als het ware een afstandsbediening van je interne systeem.

Zelfregulatie én coregulatie

Voor kinderen met trauma of chronische stress is het van levensbelang dat volwassenen om hen heen een veilig, regulerend anker zijn. Dit vraagt van professionals dat ze zich bewust zijn van hun eigen staat van zijn – en tools hebben om zichzelf te reguleren. Pas dan kun je ook echt een bron van co-regulatie zijn: een rustpunt waarop een kind kan ‘inpluggen’.

In de sessie reik ik praktische, laagdrempelige kennis en oefeningen aan die je direct kunt toepassen – in de klas, tijdens een lastig gesprek of gewoon thuis op de bank. Oefeningen die weinig tijd kosten, maar een wereld van verschil maken. Voor jezelf én voor de kinderen die je begeleidt.

Wat je leert in deze sessie:

- › hoe het zenuwstelsel reageert op (bewuste) ademhaling;

- › het belang van zelfregulatie én coregulatie;
- › hoe je de stressrespons kunt herkennen en bijsturen;
- › waarom lichaamsbewustzijn cruciaal is bij zelfzorg;
- › hoe je ademhaling inzet als praktische tool tijdens je werkdag;
- › concrete adem oefeningen die je meteen kunt gebruiken.

Ademwerk is geen *quick fix* – maar het is wel een ongelooflijk waardevolle vaardigheid die je levenslang meeneemt. Als je werkt met kinderen die spanning, onrust of trauma met zich meedragen, dan is een kalm zenuwstelsel jouw belangrijkste instrument. En de adem je betrouwbaarste bondgenoot.

Over de auteur

Nikki van der Velden is oprichter van The Breathwork Movement en auteur van *Jouw adem, jouw medicijn*.

Meer informatie en contact

www.nikkivandervelden.nl;
www.thebreathworkmovement.nl;
nikki@thebreathworkmovement.nl

LAURA WISKERKE EN CARINA VAN KREGTEN

WOORDEN

Wat we zeggen en hóe we het zeggen, kan voor een kind het verschil maken tussen zich afgewezen voelen of juist gezien en gesteund. Vooral bij kinderen die ingrijpende ervaringen hebben meegemaakt, kan taal een bron van veiligheid of juist van pijn zijn. Traumasensitief taalgebruik vraagt daarom niet alleen om zorgvuldige woorden, maar vooral om een andere manier van kijken: gedrag zien als signaal, en taal gebruiken om verbinding en begrip te creëren. Om dit te illustreren een voorbeeld.

DOEN

Over de auteurs

Laura Wiskerke is orthopedagoog-generalist bij Expertisecentrum Orion en AOT Nieuwkomers.

Carina van Kregten is psycholoog NIP en gedrags-therapeut VGCT. Samen met Leony Coppens en Marthe Schneijderberg schreef zij het boek *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen: Een praktisch handboek voor het basisonderwijs* (SWP, 2024).

*“Taal kan een bron van veiligheid zijn,
maar ook juist van pijn”*

Sam is een 10-jarig jongetje dat een moeilijke periode achter de rug heeft. Zijn ouders zijn gescheiden en er was sprake van huiselijk geweld. Hij woont nu bij zijn moeder. In de klas valt op dat Sam vaak afgeleid is en soms boos reageert.

Niet-traumasensitief taalgebruik

De leerkracht zegt tegen Sam: 'Waarom gedraag je je zo? Als je niet zorgt dat je stil bent, kom je echt in de problemen!'

Deze woorden richten zich alleen op Sams gedrag, zonder rekening te houden met zijn achtergrond. Ze wekken de indruk dat Sam het probleem is en dat hij zich simpelweg beter moet gedragen. Dit kan bij Sam leiden tot gevoelens van afwijzing.

Tijdens een oudergesprek zegt de leerkracht: 'Sam moet harder zijn best doen. Hij is gewoon te snel afgeleid.' Hierdoor voelt de moeder zich niet serieus genomen. Zij weet immers dat Sam met veel meer worstelt dan alleen concentratieproblemen.

Traumasensitief taalgebruik

Een andere benadering laat zien dat gedrag ook een signaal kan zijn. Tegen Sam zegt de leerkracht: 'Ik merk dat je het soms moeilijk vindt om je aandacht bij de les te houden. Wat kunnen we samen doen zodat je je beter kunt voelen in de klas?'

Met deze vraag erkent de leerkracht dat Sam het lastig heeft en nodigt ze hem uit om mee te denken over oplossingen. Tegen de moeder zegt de leerkracht: 'Ik zie dat Sam soms worstelt. Ik denk dat het belangrijk is om te begrijpen wat er speelt. Hoe kunnen we samen zorgen dat hij zich meer gesteund voelt?' Zo voelt de moeder zich gezien als partner en ontstaat er ruimte om samen te zoeken naar wat Sam nodig heeft.

Het verschil in perspectief

In de eerste situatie voelt Sam zich afgezien en gezien als probleemkind. Zijn moeder raakt gefrustreerd, omdat niemand het grotere plaatje begrijpt. In de tweede situatie voelt Sam zich gehoord en gesteund. Zijn vertrouwen groeit en zijn moeder ervaart samenwerking met de school.

Traumasensitief taalgebruik maakt dus verschil: het versterkt de band tussen leerling en leerkracht én de relatie met ouders.

Tips voor traumasensitief taalgebruik

- › Luister actief: neem de tijd om echt te horen wat het kind (of de ouder) zegt. Laat merken dat je luistert, bijvoorbeeld door te knikken of samenvattingen te geven van wat ze hebben gedeeld.
- › Vermijd beschuldigingen en oordelen: gebruik geen taal die beschuldigend of veroordelend overkomt. In plaats: 'Jij maakt altijd ruzie', probeer iets te zeggen als: 'Ik merk dat je soms gefrustreerd bent. Kunnen we daarover praten?'
- › Valideer gevoelens: geef aan dat het oké is om te voelen wat ze voelen. Zeg bijvoorbeeld: 'Het is begrijpelijk dat je je zo voelt. Veranderingen kunnen moeilijk zijn.'
- › Gebruik positieve taal: focus op wat ze goed doen of wat verbeterd kan worden, in plaats van alleen op wat misgaat. Bijvoorbeeld: 'Ik zie dat je je best doet om je te concentreren, dat is een goed begin!'

- › Creëer een veilige omgeving: zorg ervoor dat het kind zich veilig voelt om te spreken. Dit kan door het gebruik van geruststellende en ondersteunende taal.
- › Schroom niet om op jezelf te reflecteren: vraag je af of je taalgebruik misschien als kwetsend of beschuldigend kan worden ervaren, zelfs als dat niet je bedoeling is. Reflecteer en pas je aanpak indien nodig aan.
- › Heb compassie met jezelf: geef jezelf de tijd en ruimte om te leren.
- › Betrek ouders en verzorgers: communiceer met ouders op een manier die hen betreft en laat zien dat je hun zorgen begrijpt. Dit bevordert de samenwerking.
- › Wees geduldig: het kan tijd kosten voordat kinderen zich openstellen. Laat ze weten dat ze in hun eigen tempo kunnen praten.

Gedrag als signaal

Traumasensitief taalgebruik vraagt om een andere denkwijze: gedrag niet alleen zien als lastig of problematisch, maar als signaal. Het gaat erom woorden te kiezen die veiligheid, begrip en samenwerking uitstralen. Zo ontstaat er een omgeving waarin kinderen zich gehoord en gesteund voelen en waarin ouders zich als partner erkend voelen in de begeleiding.

Door taal zorgvuldig te gebruiken kunnen we bijdragen aan herstel, ontwikkeling en vertrouwen en dat is precies wat kinderen als Sam nodig hebben.

ERTO E

“KIJK MIJ EENS GOED

‘Kijk vooral niet naar mij!’, zeg ik wel eens grappend wanneer mensen aan mij vragen hoe ik dat dan doe, die zelfzorg. Vervolgens leg ik uit hoe ik jarenlang dacht – na een aantal heftige jaren gewoond en gewerkt te hebben in een conflictgebied – heel goed bezig te zijn. Ik dacht echt in een lekkere flow te zitten. Zestig en soms zelfs tachtig uur per week werken en in mijn ‘vrije’ tijd boksen en motorrijden. Nee, geen yoga natuurlijk, dat was echt niet mijn ding. En rustig even op de bank zitten met een kop thee? Nee, daar kreeg ik de kriebels van. Ik moest bezig zijn, dingen doen. Natuurlijk waarschuwde mijn man mij, herhaaldelijk. En natuurlijk vond ik dat vooral irritant.

Pas op de plaats

En toen was het kerstvakantie en ging ik lekker een wandeling maken over de dijk. Kijk mij eens goed voor mezelf zorgen, dacht ik nog. En midden op die dijk begon ineens mijn hart als een razende te kloppen. Mijn hart sloeg over, klopte op een vreemde manier, veel te hard, veel te snel, met steeds een extra klopje tussendoor. ‘Deskundige’ die ik ben, zette ik natuurlijk direct wat stevige ademhalingstechnieken in om dat hart weer rustig te krijgen. Maar dat werkte niet. Lang verhaal kort: ruim drie maanden hield ik pas op de plaats, werkte ik niet tot nauwelijks en zat ik regelmatig op de bank met een kop thee, totdat mijn hart eindelijk weer rustig werd en in een normaal ritme klopte zonder over te slaan. Drie maanden waarin ik geconfronteerd werd met die kriebels tijdens het stilzitten op de bank, zeker omdat ik ondertussen gewoon nog volop energie had.

Deze drie maanden werden voor mij een wake-upcall. Waar kwam die onrustige kriebel eigenlijk vandaan als ik even rustig op de bank ging zitten? Welke gevoelens kwamen er naar boven zodra ik in de ruststand ging? Welke signalen had mijn lichaam mij gegeven? Had ik die überhaupt waar-

“Midden op
die dijk begon
ineens mijn
hart als een
razende te
kloppen”

genomen? En wat had ik daar vervolgens mee gedaan? Ja natuurlijk had ik die signalen gekregen. Ja natuurlijk lag ik regelmatig bekaf op de bank om in twintig minuten mijn avondeten naar binnen te werken en te klagen tegen mijn man dat ik eigenlijk niet meer ook 's avonds nog workshops wilde geven. Maar natuurlijk stond ik na twintig minuten weer op en ging ik weer door met mijn werk.

Vertrouwen

Een van de mooiste vragen die een collega-TRE*-provider mij tijdens mijn herstelperiode stelde was: 'Wij vertrouwen vaak ons lichaam wel, maar vertrouwt jouw lichaam jou ook?' Lees dat zinnetje nog maar eens. Je vertrouwt vaak je lichaam wel. Maar vertrouwt jouw lichaam jou ook? Luister jij naar jouw lichaam als het een signaal geeft: hoofdpijn, moeheid, buikpijn, een drukkend gevoel op de borst. Of is dat signaal vooral irritant, neem je een paracetamol en ga je door?

Vanuit ons werk bij Trauma Company geven wij trainingen in traumasensitieve ondersteuning aan allerlei professionals in Nederland en in oorlogs- en conflictgebieden. We trainen mensen van de politie en van Vluchtelingenwerk, geestelijk verzorgers, psychologen, leerkrachten, hulpteams toeslagen, jeugdbeschermers enzovoorts. In die trainingen deel ik vaak mijn verhaal. En als ik dan vraag wie van de deelnemers iets soortgelijks heeft meegemaakt, sta ik iedere keer weer versteld van het aantal handen dat de lucht in gaat, ook van nog jonge deelnemers.

Er is werk aan de winkel, zeker in dit deel van de wereld, waar we vaak vanaf jonge leeftijd al leren ons lijf en onze emoties los te koppelen van ons hoofd. Het idee is om een sterk koppie te maken, want hoe slimmer we zijn, des te beter zal de toekomst voor ons uitpakken. En daar wordt ook in het onderwijs vaak nog veel op gefocust: informatie leren, reproduceren, hoge cijfers

SHAKE IT OFF

*TRE staat voor Tension & Trauma Releasing Exercises: een fysieke methode om opgeslagen chronische stress en spanning te ontladen. Een afgeleide oefening uit TRE noem ik 'shake it off'. Ga even staan en schud je armen en handen los. Schud of bounce ook wat met je benen en heupen. Laat je hele lijf eens een minuut wat schudden en bouncen. Op deze manier geef je adrenaline – die zich misschien heeft opgebouwd bij het zien van vijf urgente e-mails of bij spanning in de klas – een kans je lichaam uit te gaan en niet vast te blijven hangen in je lijf. Doe dit twee of drie keer per dag, één of twee minuutjes per keer. En hoo leuk is het om dit samen met de kinderen in je klas te doen!

VOOR MEZELF ZORGEN”

HAND OP JE HART

Zet je wekker op drie minuten – of vijf of twee, wat goed voelt voor jou of wat haalbaar is op dat moment. Leg dan je hand op je hart. Voel je je hart kloppen? Kun je daar met je aandacht proberen bij te blijven? Of het nu snel of rustig klopt, of het nu gek voelt of juist fijn, probeer die paar minuten te blijven voelen hoe je hand op je hart ligt en hoe je hart klopt. En heel misschien lukt het om in gedachten je hart eens te bedanken voor al dat werk dat het al die jaren al voor je doet. Doe dit twee keer op een dag. Na een paar dagen zul je al meer verbinding in en met jezelf voelen. En doe dit zeker ook samen met de kinderen in je klas. Je kunt ze laten kiezen of ze hun hand op hun hart of op hun buik willen leggen: alles kan en mag!

Over de auteur

Anne van den Ouwelant is oprichter en directeur van Trauma Company, trainer in traumasensitieve ondersteuning in Nederland en oorlogs- en conflictgebieden en auteur van *Wanneer de (alarm)bel rinkelt* (Trauma Company, 2022).

Meer informatie: www.trauma-company.nl; info@trauma-company.nl

FOTO ELIZABETH WATTIMENA

“Natuurlijk waarschuwde mijn man mij, herhaaldelijk. En natuurlijk vond ik dat vooral irritant”

halen. En dan komt het goed uit om niet te veel te voelen, noch lichamelijk, noch emotioneel. Niet heel gek dus dat we daar dan later ook heel goed in zijn: om minder te luisteren naar ons gevoel en ons lichaam. In andere delen van de wereld zie ik in het onderwijs vaak nog veel meer theater, spel, zang, dans, verhalen vertellen aan elkaar, samen creatieve dingen ontwikkelen. Veel meer verbinding tussen hoofd, lichaam en emoties. Daar kunnen we aan deze kant van de wereld nog veel van leren!

Zelfzorg

En hoe te gek dat er op dit eerste Jaarcongres Traumasensitief Onderwijs maar liefst drie deelsessies gaan over hoe je je voelt als professional, hoe je goed voor jezelf kunt zorgen en hoe je rust kunt bewaren in en met jezelf. Daar maakt mijn hart in ieder geval een vreugdesprongetje van. En daar dragen wij vanuit Trauma Company heel graag aan bij: door in onze trainingen altijd stil te staan bij zelfzorg – gevraagd en ongevraagd. Vanuit het idee dat we enkel goed met andere mensen kunnen werken als we eerst en vooral goed met onszelf kunnen werken.

Op deze pagina's deel ik twee van mijn lievelingsoefeningen. Oefeningen die je een minuutje tussendoor op het toilet op school kunt doen of direct bij thuiskomst. Kleine oefeningen om even in te checken bij jezelf. Want als we dat wat vaker tussendoor doen, als we vaker een kort moment voelen welke signalen ons lijf ons geeft én we daar een paar minuten bij stilstaan, dan zul je zien dat je zoveel meer in verbinding komt en blijft met jezelf. En daar heeft iedereen profijt van: niet alleen jijzelf, maar ook die lieve partner van je en ook de kinderen in jouw klas!

Oh, en natuurlijk doe ik inmiddels – naast boksen – ook aan yoga.

"Wat je meemaakt"

Lesmodule

Je leest het boek *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen*. Je volgt de training *Traumasensitief onderwijs* met je schoolteam. Je wilt aan de slag met deze traumasensitieve onderwijsvisie. Maar dan wel echt samen met je leerlingen.

uit drie lessen over stress en regulatie. In module 2 zijn er drie lessen over de werking van het brein. Module 3 heet *Wat je meemaakt*. Hierin komen in vier lessen onderwerpen als ACE's, triggers, je onzichtbare koffer en steunfiguren aan bod. De laatste module bevat vier lessen die gaan over het vergroten van veerkracht, waarbij wordt afgesloten met een veerkrachtboekje. Het is een voorwaarde dat er een veilig klimaat heerst in de klas wanneer je start met de lesmodule. In de pilotlessen is de ervaring opgedaan dat de lessen bijdragen aan de verbinding tussen de leerlingen en zorgen voor wederzijds begrip voor elkaars gedrag.

Doorontwikkeling

Tot slot is er een duidelijke behoefte naar voren gekomen om de lesmodule te ontwikkelen voor een nog bredere doelgroep, namelijk voor leerlingen in de kleuterleeftijd, leerlingen in de middenbouw (groep 3-5), en leerlingen met een lichte verstandelijke beperking. Er is in juli 2025 een subsidie toegekend vanuit het ministerie van Onderwijs (Impuls Open Leermateriaal) om de doorontwikkeling mogelijk te maken onder het motto: Traumasensitief onderwijs voor iedereen!

Er ontstaat een gedeelde taal over stress, trauma en regulatie

Over de ontwikkelaars van de lesmodule

Loes van Amelsvoort is leerkracht, gedrags-specialist en trainer en coach TSO bij Koraal

Saskia Verlegh-van Voorst MSc is leerkracht, orthopedagoog en trainer TSO bij Koraal.

Petra Helmond is gz-psycholoog, themaexpert gehechtheid en senior onderzoeker bij Levvel.

Voor vragen over de lesmodule *Wat je meemaakt* kun je contact opnemen met de auteurs: sverlegh@koraal.nl; lamelsvoort@koraal.nl en p.helmond@levvel.nl

Dit bleek een veelgehoorde wens vanuit het onderwijsveld. Om leerkrachten hierbij te ondersteunen is de lesmodule *Wat je meemaakt* ontwikkeld. Door de verbinding tussen de training *Traumasensitief onderwijs* en de lesmodule *Wat je meemaakt* ontstaat een gedeelde taal voor leerkrachten en leerlingen over stress, trauma en regulatie. Hierdoor kunnen leerkrachten en leerlingen aan de slag met deze thema's in de klas en op school.

Brede doelgroep

Zowel in het regulier als het speciaal onderwijs bleek de vraag naar een lesmodule groot. Daarom is ervoor gekozen om de lesmodule te ontwikkelen voor een brede doelgroep. De lesmodule kan worden ingezet in groep 6, 7 en 8 van het primair onderwijs en in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Inmiddels wordt de lesmodule landelijk gebruikt op traumasensitieve scholen in het primair en voortgezet onderwijs.

De lessen

De lesmodule *Wat je meemaakt* bestaat uit vier delen en heeft in totaal veertien lessen van 45 minuten. Module 1 bestaat

TIJD IS NIET NEUTRAAL

OVER CULTUUR, TRAUMA
EN ONDERWIJS

GRIETJE DROOGLEVER

In het onderwijs draait veel om tijd. Lesroosters, toetsweken, deadlines en oudergesprekken; alles is strak gepland en georganiseerd. Tijd is de structuur waarbinnen we leren, begeleiden en beoordelen. Maar wat als die tijd niet voor iedereen hetzelfde voelt? Wat als onze kloktijd niet universeel is, maar slechts één manier om tijd te beleven?

“IN VEEL CULTUREN IS TIJD CYCLISCH OF FLEXIBEL”

Voor leerlingen en studenten die leven met trauma, of die afkomstig zijn uit andere culturele contexten, kan tijd een heel andere betekenis hebben. Trauma kan het verleden naar het heden trekken, de toekomst onvoorspelbaar maken en het heden versnipperen. En culturele verschillen in tijdsbeleving kunnen leiden tot misverstanden, frustratie of uitsluiting, juist in een omgeving die bedoeld is om te ondersteunen en te laten groeien.

Culturele tijdsopvattingen in de klas

In Nederland zijn we gewend aan een lineaire tijdsopvatting: tijd beweegt van verleden naar toekomst, met duidelijke doelen en strakke schema's. Punctualiteit is een teken van respect. Maar in veel culturen is tijd cyclisch of flexibel. Tijd wordt gedeeld, aangepast aan het moment en aan de mensen die er zijn. Een gesprek afmaken is belangrijker dan op tijd zijn. Een afspraak is een intentie, geen absolute grens. Voor onderwijsprofessionals betekent dit dat we gedrag niet altijd moeten beoordelen vanuit onze eigen tijdsbeleving. Een leerling die te laat komt, een ouder die lang blijft napraten, een student die worstelt met deadlines, het zijn signalen die kunnen vragen om een bredere blik.

Trauma en de vervorming van tijd

Trauma verandert de manier waarop mensen tijd ervaren. Het verleden kan zich opdringen aan het heden via herbelevingen of flashbacks. De toekomst kan bedreigend voelen, waardoor plannen en vooruitkijken moeilijk wordt. En het heden kan ongrijpbaar zijn door dissociatie, stress of overprikkeling.

In een veilige toestand is tijd overzichtelijk. Maar in een overlevingsmodus

vervaagt het besef van tijd. Iemand die afspraken vergeet, steeds te laat komt of 'niet aanwezig' lijkt, doet dat niet per se uit onwil. Het kan een uiting zijn van een zenuwstelsel dat in alarmstand staat.

Wat als dit samenkomt?

Een mentor vertelt over een leerling uit Eritrea die vaak te laat komt en nauwelijks reageert in de klas. De eerste reflex is om dit te zien als desinteresse of gebrek aan motivatie. Maar bij nader inzien blijkt dat de leerling thuis verantwoordelijk is voor de zorg voor zijn jongere broertjes en zusjes. In zijn cultuur is familiezorg een vanzelfsprekend onderdeel van het dagelijks leven – belangrijker dan stiptheid. Tegelijkertijd heeft hij een vluchtverhaal achter zich, met verlies en onzekerheid. De stress van het verleden maakt het moeilijk om zich te concentreren, en de toekomst voelt onvoorspelbaar.

Door te kijken met een culturele bril én een traumabril, verandert het perspectief. De leerling is niet 'ongeïnteresseerd', maar overbelast. Niet 'onbetrouwbaar', maar zoekend naar veiligheid en houvast. Dit inzicht leidt tot een andere aanpak: flexibele deadlines, meer ruimte voor rustmomenten, en gesprekken waarin vertrouwen wordt opgebouwd.

De dubbele bril: een uitnodiging tot anders kijken

Als onderwijsprofessional kun je leren kijken met een dubbele bril. Die bril helpt je om gedrag niet alleen te zien als 'lastig' of 'ongepast', maar als betekenisvol. Stilte kan respect betekenen of angst. Te laat komen kan voortkomen uit een andere tijdsopvatting of uit chaos thuis.

Terugtrekgedrag kan een uiting zijn van schaamte of van overlevingsdrang. Door beide brillen op te zetten, ontstaat ruimte voor afstemming. Voor het stellen van vragen in plaats van het trekken van conclusies. Voor het bieden van structuur zonder rigiditeit. Voor het vertragen, zodat er ruimte komt voor vertrouwen. De dubbele bril is dus een manier van kijken waarbij je gedrag en situaties niet vanuit één perspectief beoordeelt, maar bewust twee lenzen gebruikt: een culturele én een traumalens. De culturele bril helpt je begrijpen hoe iemands achtergrond, waarden en normen invloed hebben op bijvoorbeeld communicatie, tijdsbeleving of gezagsverhoudingen. De traumabril laat je zien hoe ervaringen van onveiligheid, verlies of stress gedrag kunnen kleuren zoals terugtrekking, overprikkeling of moeite met plannen. Door beide brillen tegelijk op te zetten, zie je meer. En als je meer ziet, kun je beter afstemmen, begeleiden en ondersteunen.

Tijd als pedagogisch instrument

Tijd is niet alleen een systeem waarin we werken. Het is ook een pedagogisch instrument. Hoe we omgaan met tijd en pauzes, met wachten, met ritme, zegt iets over hoe we omgaan met mensen. Door tijd te zien als iets dat gedeeld, gevoeld en beleefd wordt, kunnen we ons onderwijs menselijker maken.

Na dit congres is het misschien tijd om stil te staan. Niet bij wat er allemaal moet, maar bij wat er mogelijk is. Tijd om te vragen: hoe beleef jij tijd? Hoe beleeft jouw leerling tijd? En wat gebeurt er als we ruimte maken voor andere ritmes?

Over de auteur

Grietje Drooglever is onderwijsadviseur gedrag en schoolklimaat bij Het ABC, trainer TSO, Vreedzame School, Klassenkracht en Vertrouwenspersoon.

TRAUMA SENSITIEF WERKEN

Kijk hier voor een overzicht

 **TRAUMA
SENSITIEF
WERKEN**

u i t g e v e r i j
SWP

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen

Een praktisch handboek voor het basisonderwijs

Leony Coppens, e.a.

www.swpbook.com/2318

12e druk

Spelenderwijs verbinden en hechten

Met meer dan 100 spelletjes

Micheline Mets

www.swpbook.com/2171

8e druk

Heartly

Psycho-educatie over hechtingsproblematiek

Anouk van Dijk

www.swpbook.com/2637

Een intense reis

Reis mee door de wereld van hoogbegaafdheid, intensiteit en schooltrauma

Marije Hofland

www.swpbook.com/2349

2e druk

Samenleren op een superdiverse school

Ria Goedhart

www.swpbook.com/2062

2e druk

Hoeveel talen spreek jij?

Wat je altijd al wilde weten over meertaligheid

Marinella Orioni

www.swpbook.com/2177

2e druk

De Verloren Knuffel Brigade

Over de invloed van trauma op de volgende generatie

Evelien Groen

www.swpbook.com/2709

Het meertalige kind

Marinella Orioni

www.swpbook.com/2267

2e druk

Onbegrepen gedrag bij jonge kinderen

Frank Studulski

www.swpbook.com/2692

3e druk

Kat Kaat is weg

Joke de Jonge

www.swpbook.com/2386

2e druk

Klaas Konijn is weg

Joke de Jonge

www.swpbook.com/2454

De boodschap van de vogel

Kindermeditaties

Marieke Martens-Volmer

www.swpbook.com/2322

Iedere taal is een wereld

Interculturele communicatie voor professionals

Leila Jaffar, e.a.

www.swpbook.com/2367

HORIZON-set seksueel misbruik bij kinderen

Voor (ouders van) kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt

Francien Lamers – Winkelman, e.a.

www.swpbook.com/2658

Doorbreek angst en dwang bij je kind

SPACE, een bewezen effectief programma voor ouders

Eli R. Lebowitz

www.swpbook.com/2352

De behandeling van angst bij kinderen en jongeren

Op basis van CGT en geweldloos verzet

Haim Omer, e.a.

www.swpbook.com/2273

Verbindende verhalen voor getraumatiseerde kinderen en jongeren

In de therapeutische praktijk

Kim S. Golding

www.swpbook.com/1998

Ik krijg het maar niet uit mijn hoofd

Opvang na een schokkende gebeurtenis

Ruth Willems

www.swpbook.com/2547

Kiekeboem!

Hulp aan het jonge kind dat opgroeit in stress en geweld

Yael Meijer

www.swpbook.com/2087

Trauma en veerkracht

Hulpverleners bij schokkende gebeurtenissen

Luuc Smit

www.swpbook.com/2262

VAKBLADEN

PiP
Pedagogiek
in Praktijk
www.pedagogiek.nu

Kiddo
Hét vakblad voor pedagogisch
professionals
www.kiddo.net

DIGITALE KENNISBANKEN

www.pedagogiekdigitaal.nl

www.kinderopvangkennis.nl

TRAUMASENSITIEF WERKEN

Traumasensitief werken betekent dat professionals bewust omgaan met de mogelijke gevolgen van ingrijpende ervaringen bij kinderen en hun ouders, en hun aanpak hierop aanpassen. Het doel is om veiligheid te bieden, positieve relaties te stimuleren, en emoties en gedrag op een begripvolle manier te begeleiden, zodat stress vermindert en veerkracht groeit.

Kijk voor meer informatie op traumasensitief.com

Algemene nieuwsbrief

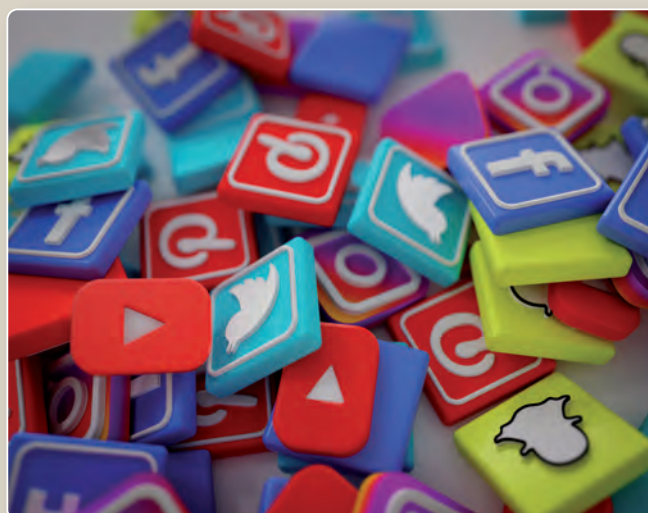
Uitgeverij SWP

Deel, discussieer en volg!

Een overzicht van social media kanalen van Uitgeverij SWP.

Uitgeverij SWP: Actief op alle platformen met veel kennis- en interessegroepen. Kijk hier voor een compleet overzicht van groepen onder regie van SWP.

Onderwijs, jeugdhulp & volwassen GGZ

De vruchten van samenwerking

Voor leerlingen in zowel het speciaal als het regulier onderwijs die te maken hebben met ingrijpende gebeurtenissen, is naast goed onderwijs vaak ook passende zorg nodig. Binnen Traumasensitief Onderwijs is samenwerking met jeugdhulp daarom een essentiële pijler. In de praktijk blijkt deze samenwerking echter complex: onderwijs en jeugdhulp functioneren nog vaak als gescheiden werelden die elkaar niet vanzelfsprekend weten te vinden.

MICHIEL ASSELMAN, EVELYNE OFFERMAN & VERA RAM

En ook: bij gezinnen waar veel speelt, blijkt het lastig om goed aan te sluiten bij wat ouders en kinderen werkelijk nodig hebben. Veel scholen herkennen gevoelens van frustratie en machteloosheid in de samenwerking met hulpverlening, het gebrek aan samenhang en effectiviteit van het zorgaanbod. Stelselherzieningen brengen, ondanks goede beleidsvoorstellen, weinig verbetering.

Hoe komen we een stap verder? Aan de hand van twee praktijkvoorbeelden – één uit het speciaal onderwijs in Amsterdam en één uit het regulier onderwijs in Den Haag –, schetsen we een mogelijke toekomst.

Achtergrond

In 2023 ontving ruim 10 procent van de Nederlandse jeugd tot 23 jaar een vorm van jeugdhulp. Voor de leerlingen in het speciaal onderwijs liggen deze cijfers nog veel hoger: 60% in het hele (V)SO en 97% van de leerlingen in de scholen voor leerlingen met ernstige sociaal emotionele en gedragsproblematiek (Van Binsbergen & Laurens, 2020; Offerman et al., 2022). Onderzoek naar de Amsterdamse cluster 4 populatie van stichting Orion laat zien dat alle leerlingen (N=174) hun schoolcarrière starten in het regulier onderwijs en dat zij gemiddeld 10,5 hulpverleningstrajecten hebben gehad bij een gemiddelde leeftijd van 11,5 jaar. Dit betreft een opeenstapeling van verschillende vormen van hulp (o.a. diagnostiek trajecten, klinische behandelingen, paramedische hulp, schooltrajecten & trainingen, klinische opnamen, systeembehandeling, opvoedondersteuning) begint vaak al op jonge leeftijd, voorafgaand aan of tijdens de basisschool. Tegelijkertijd maken cluster 4 leerlingen veel schoolwisselingen mee; 68% van

de leerlingen wisselt 2 keer of meer, waarbij zowel tussen reguliere scholen (23%) als tussen regulier en SO (84.5%) en SO en SO wordt gewisseld (51%).

De cijfers laten zien dat de manier waarop samenwerking tussen onderwijs & jeugdhulp vanaf jonge leeftijd aansluit bij behoeften van deze groep leerlingen een zoektocht is. Daarbij rijst de vraag in hoeverre de inhoud en duur van de zorg afgestemd is (geweest) op de kernproblematiek van de leerling en diens ouders.

Een andere manier van kijken naar problematiek is nodig – met oog voor de impact van ingrijpende levenservaringen, stress en trauma bij leerlingen én hun ouders. Om onderwijs en jeugdhulp beter te laten aansluiten, is het essentieel dat ondersteuning zoveel mogelijk plaatsvindt binnen de vertrouwde (school)omgeving van de leerling. Niet steeds verplaatsen, maar hulp organiseren daar waar de leerling al is – vanuit de realisatie dat warme, nabije relaties een voorwaarde zijn voor ontwikkeling en herstel.

“Niet steeds verplaatsen, maar hulp organiseren daar waar de leerling al is”

Sinds het schooljaar 2018-2019 organiseren de gemeenten Amsterdam en

Diemen de Specialistische Jeugdhulp op de scholen voor Speciaal Onderwijs (SJSO). Deze unieke samenwerkingsvorm – zowel organisatorisch als inhoudelijk – komt voort uit de specifieke kenmerken van leerlingen en hun gezinnen in het speciaal onderwijs en hun intensieve hulp- en ondersteuningsbehoefte. De jeugdhulp, in combinatie met gespecialiseerd onderwijs, wordt ingezet om het risico op verzuim, afstroom en schooluitval van leerlingen te verkleinen en daarmee ongelijke maatschappelijke kansen en kosten terug te dringen.

Aanbod én resultaat van de SJSO

Concreet betekent de SJSO dat iedere school voor speciaal onderwijs, op grond van het leerlingaantal, een budget krijgt toegekend. Met dit budget kan de school – in overleg met een aantal vooraf geselecteerde jeugdhulpaanbieders – passende ondersteuning organiseren. Op basis van kennis van de eigen leerlingen en de hulpvragen in de gezinnen geeft de school samen met de gekozen jeugdhulpaanbieder vorm aan de inhoudelijke kant van het hulpaanbod. Ook kan worden gekozen welke functiegroepen daarvoor noodzakelijk zijn: sociotherapeuten, schoolmaatschappelijk werkers,

jeugdcoaches, psychologen of een kinder- en jeugdpsychiater. Jeugdhulp en onderwijs werken samen onder één dak: het lukt om de hulp voor leerlingen en hun ouders in de dagelijkse leefwereld te organiseren. Leerlingen en hun ouders kunnen direct, op school, terecht bij professionals die met hen aan het werk gaan, zonder tussenkomst van loketten.

Onderzoek onder scholen, ouders en professionals laat positieve resultaten zien van de SJSO. Voor leerlingen, ouders, de school en de leerkrachten werd onder andere als winst genoemd het meer openstaan voor hulp in een bekende, vertrouwde omgeving en een betere afstemming van de hulp tussen school en thuis (de dagelijkse natuurlijke omgeving). Voor leerkrachten betekende het meer rust in de klas, meer ruimte om vakinhoudelijk les te geven, en minder zorgen over de beschikbaarheid van de benodigde specialistische hulp. Bovendien, het vaste budget dat scholen toegewezen krijgen voor jeugdhulp, heeft onder meer geleid tot een sterke afname van administratieve belasting, doorverwijzing, indicatieprocedures en wachttijden, waardoor tijdige hulp direct inzetbaar beschikbaar komt. (Van Binsbergen & Laurens, 2020).

Specialistisch hulpaanbod in het regulier onderwijs

Het succes van de SJSO zet aan tot anders denken over hulpaanbod in het hele onderwijs. Immers, vrijwel alle leerlingen in het speciaal onderwijs voor cluster 4 starten hun schoolcarrière op een reguliere basisschool. Bovendien, ook voor veel reguliere scholen kan het een grote zoektocht zijn om samen met ouders passend hulpaanbod te realiseren. Niet

zelden ondervinden scholen en ouders moeilijkheden in het begrijpen en vinden van elkaar.

Vanuit Traumasensitief Onderwijs leren we anders kijken en denken – met aandacht voor wat zich onder de oppervlakte bevindt, onder de 'ijtsberg'. Dit helpt ons niet alleen om de behoeften van leerlingen beter te begrijpen, maar ook om in het vormgeven van hulpaanbod meer oog te hebben voor wat er thuis en bij de ouders speelt. We weten inmiddels steeds beter dat veel ouders ook eigen kwetsbaarheid ervaren, en veel van hen een eigen geschiedenis hebben van negatieve levenservaringen.

Om in het regulier onderwijs het specialistisch hulpaanbod voor leerlingen én hun ouders beter vorm te geven, is de Liduina Basisschool in Den Haag vijf jaar geleden een samenwerking aangegaan met psychologenpraktijk AGO. Vanuit dezelfde gedachte als de SJSO, is er een vaste behandelaar (een orthopedagoog-generalist) een dag per week op

“Ook voor veel reguliere scholen kan het een grote zoektocht zijn om samen met ouders passend hulpaanbod te realiseren”

de school aanwezig.

Ook hier plukken

ouders, leerlingen en

de school de vruchten: er is een veel lagere drempel om aan te melden, veel onderling vertrouwen en een efficiëntere aanpak van de problematiek, in de eigen context van de leerling. Hoewel, zeker in vergelijking met het speciaal onderwijs, er voor een veel kleinere groep specialistische hulp nodig is (ongeveer 1% van de leerlingen), betekent de mogelijkheid om samen te werken met een goede en beschikbare behandelaar, een enorme verlichting voor de school. Immers, voor veel reguliere scholen zal gelden dat het met veel leerlingen best goed gaat, maar dat de kleine groep leerlingen die vastloopt, een grote zorgvraag met zich meebrengt.

Ouders en leerkrachten

Ouders nemen in deze samenwerking een bijzondere plek in. Omdat AGO ook volwassen-GGZ biedt, richt een belangrijk deel van een traject zich op de ouders zelf, met aandacht voor hun eigen kwetsbaarheden en hechtingsgeschiedenis. Uit intern onderzoek blijkt dat 80% van de ouders van leerlingen die worden aangemeld voor een zorgtraject, bij aanvang zelf ook met klachten

worstelt. In de praktijk is zichtbaar dat het beter gaat met leerlingen wanneer hun ouders zich stabiel voelen en beter gereguleerd zijn. Bovendien biedt deze gezinsgerichte aanpak meer duurzaamheid: uiteindelijk zijn het de ouders die een leven lang verder gaan met hun kind.

De Liduina Basisschool investeert veel tijd en middelen in relaties met ouders: het vinden van onderling vertrouwen vanaf de start, en openheid en oprechte en gelijkwaardige interesse in wie zij zelf zijn. Ook behulpzaam is dat specialistische kennis van het speciaal onderwijs in de vorm van een gedragswetenschapper 1 dag per week vast in dienst is van de school. Op deze manier lukt het om de samenwerking met ouders zo vorm te geven, dat verwijzing voor eigen ondersteuning bij de praktijk een veel kleinere stap wordt.

Ook leerkrachten zijn actief betrokken in de systemische aanpak die de samenwerking tussen school en AGO kent. Door korte lijntjes met de ouders en de behandelaar,

en zelf ook regelmatige basis aanwezig te zijn bij gezamenlijke voortgangsbijeenkomsten, kan de leerkracht een actieve rol spelen in de behandeling en het hulpaanbod op school. Daarmee wordt de oefentijd voor een leerling enorm vergroot - immers veel van het echte leven en alles wat je daarin tegenkomt, vindt plaats in de klas, met de leerkracht. En tegelijkertijd ondervinden leerkrachten veel steun aan deze integrale hulpverleningstrajecten, voelen zich minder machteloos en het vergroot hun gevoel van competentie en professionaliteit, ook voor andere leerlingen.

Ouders rapporteren een hoge tevredenheid (gemiddeld cijfer 8,9) aan het einde van het hulptraject. Ook vertellen ouders dat hun kind op school in welzijn en leren sterk vooruit gaat, het thuis beter gaat én dat zij zelf beter in hun vel zitten. Voor de school is de samenwerking een heel tastbare manier om vroeg in de onderwijsloop van leerlingen een passend en duurzaam hulpaanbod te doen en een stapeling van hulpverleningstrajecten en doorverwijzing naar het speciaal onderwijs te voorkomen.

Toekomstmuziek

In de afgelopen jaren is in het speciaal onderwijs in Amsterdam en het regulier onderwijs in Den Haag veel waardevolle ervaring opgedaan in de samenwerking met jeugdhulp in de school. Het aanbod van volwassen GGZ voor de ouders blijkt daarbij van unieke toegevoegde waarde. Vanuit kennis van de

achtergrond van leerlingen en ouders vraagt het lef om buiten de gebaande paden samenwerking te zoeken en te investeren in een gezamenlijke visie en aanpak. Echter, de voordelen zijn groot en kunnen richting geven aan hoopvolle perspectieven voor scholen, ouders en leerlingen.

Literatuur

Binsbergen, M.H. van, Koopman, P.N.J., Lourens, J. (2020). *In één hand: specialistische jeugdhulp in het speciaal onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Offerman, E. C. P., Asselman, M. W., Bolling, F., Helmond, P., Stams, G. J. M., & Lindauer, R. J. L. (2022). Prevalence of Adverse Childhood Experiences in Students with Emotional and Behavioral Disorders in Special Education Schools from a Multi-Informant Perspective. *International journal of environmental research and public health*, 19(6), 3411.

Van Nieuwstadt, M. (2024). Gezinszorg op school helpt beschadigde leerlingen. *Het Onderwijsblad*, december 2024.

Over de auteurs + contact

Msc Evelyn Offerman is orthopedagoog & praktijkonderzoeker Onderzoekend Orion, stichting Orion. m.asselman@orion.nl

Drs Michiel Asselman is orthopedagoog generalist & praktijkonderzoeker Onderzoekend Orion, stichting Orion. e.offerman@orion.nl

Vera Ram is zorgcoördinator en orthopedagoog bij Stichting Orion. v.ram@orion.nl

Martine Arpin Claude K. Dubois

NOAH

De mama van Noah is er niet meer. Noah gaat op zoek naar iemand die zijn gebroken hart kan repareren. Gelukkig zijn zijn herinneringen aan mama voor altijd bij hem.

Een hartverscheurend en hartverwarmend verhaal over het verwerken van verdriet.

Middernacht Pers

www.middernachtpers.nl

Martine Arpin Claude K. Dubois

NOAH

WERK JIJ OP EEN IKC? DAN MAG KIDDO NIET ONTBREKEN!

In elk nummer vind je herkenbare verhalen, praktische tips en thema's die aansluiten bij jouw werk.

SCAN DE QR-CODE
EN ONTDEK MEER!

Hulp bij traumasensitief onderwijzen en opvoeden

Verschijnt
half december

PELCKMANS

pelckmans.nl

Cultuursensitiviteit is onmisbaar bij traumasensitief werken

Als kind groeide Andy Oppong zonder zijn biologische ouders op in Ghana. Toen hij onverwacht binnen enkele weken naar Nederland verhuisde voor gezinshereniging, ervoer hij dit niet als een nieuw begin, maar als een ingrijpende ontworteling. De werkelijkheid in Nederland week sterk af van wat hem was voorgespiegeld, en zijn verborgen emoties werden niet herkend. In het onderwijs liep hij vast door taalbarrières, miscommunicatie en een gebrek aan begrip voor zijn achtergrond. Deze ervaringen maken duidelijk hoe belangrijk het is om trauma en culturele context samen te zien. Inmiddels zet Andy Oppong zijn ervaringsdeskundigheid in om anderen te helpen.

**ANDY
OPPONG**

Een casus ter illustratie. Esther, een alleenstaande moeder uit Ghana met drie kinderen, probeert in Amsterdam het hoofd boven water te houden. Ze voedt haar kinderen op met alles wat ze heeft, maar ervaart veel stress. Als het op school niet goed gaat met haar zoon Nana, wordt ze uitgenodigd voor een gesprek. Tot haar verbazing zitten er zes professionals aan tafel, ieder met een schrift of laptop. Terwijl Esther haar zorgen deelt, wordt alles ijverig genoteerd. Voor haar voelt dit niet als ondersteuning, maar als een verhoor. De setting roept herinneringen op aan de IND-procedures die ze eerder doorliep. Hoewel de school een tolkentelefoon inschakelt, groeit de afstand. Termen als 'ondersteuningsstructuur' en 'speciaal onderwijs' laten zich niet eenvoudig vertalen. Het gaat immers niet alleen om woorden, maar om systemen, verhoudingen en vanzelfsprekende aannames. Esther begrijpt de onderliggende logica

niet, en voelt zich onveilig. Uiteindelijk zegt ze: *'I entrusted my child to you. If things aren't going well, then something in the system isn't working.'*

Cultuurtolk

Deze casus laat zien hoe snel ouders de weg kwijtraken, niet omdat ze niet willen meewerken, maar omdat hun perspectief en culturele referenties niet worden meegenomen. Wat bedoeld is als zorg, wordt ervaren als dreiging.

In zijn sessie op het congres laat Andy Oppong zien hoe onderwijsprofessionals zulke situaties kunnen voorkomen. Het werk van een cultuurtolk staat daarbij centraal. Een cultuurtolk:

1. brengt de thuissituatie in kaart;
2. legt verschillen uit tussen opvoeding en onderwijs in het land van herkomst en in Nederland;
3. maakt duidelijk dat sommige termen of processen niet een-op-een te vertalen zijn en wantrouwen kunnen oproepen.

Doel en opbrengst van de sessie

Deelnemers vergroten via casuïstiek-besprekingen hun deskundigheid op het gebied van culturele inzichten. Ze leren uitdagingen beter te herkennen en oplossingen te vinden, waardoor handelingsverlegenheid vermindert. Concreet betekent dit dat zij:

- › beter in staat zijn de relatie met ouders en jongeren te verbeteren;
- › leren contact te maken en te behouden door nadruk te leggen op universele waarden zoals respect, eer en veiligheid;
- › dieper inzicht verwerven in de beleavingswereld van ouders en jongeren die uit andere culturele contexten komen.

Traumasensitief werken kan niet zonder cultuursensitiviteit. Door beide te verbinden, ontstaat een veilige leeromgeving waarin leerlingen zich gehoord en gezien voelen.

Over de auteur

Andy Oppong is expert en ervaringsdeskundige cultuursensitief werken en oprichter van de organisaties Lokaal 0 (www.lokaalnul.nl) en Cultuurtolk (www.cultuurtolk.nl). Contact: info@cultuurtolk.nl

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de gevolgen van trauma en chronische stress bij jonge kinderen. Vroeger werd gedacht dat jonge kinderen geen last hebben van trauma. Inmiddels weten we dat stress al vanaf de zwangerschap invloed kan hebben op de ontwikkeling van het kind. Hoe jonger een kind is tijdens een ingrijpende gebeurtenis, hoe groter de kans op traumaklachten.

PAULIEN BAKKER

*“Bij jonge
kinderen maak
jij écht het
verschil!”*

Een kind begrijpt vaak niet goed wat er gebeurt. Het kan er nog niet over praten en denkt sneller dat het zelf iets fout heeft gedaan. Omdat de hersenen nog volop in ontwikkeling zijn, kan chronische stress deze ontwikkeling ernstig verstoren. Daarom is het belangrijk om signalen van stress en trauma bij jonge kinderen tijdig te herkennen en ze passende steun te bieden.

Als volwassene maak jij bij jonge kinderen écht het verschil. Coregulatie – het samen met een volwassene reguleren van emoties – is cruciaal en een eerste stap richting zelfregulatie. Ook kun je veel doen in het vergroten van de veerkracht van het kind en heb je invloed op de overtuigingen die het kind ontwikkelt over zichzelf, anderen en de wereld. Traumasensitief werken met jonge kinderen kent verschillende uitdagingen. Ze

kunnen zich nog niet goed verbaal uitdrukken, hun zelfregulatie is nog volop in ontwikkeling en emoties zijn vaak groot.

Creativiteit gevraagd

Een paar jaar geleden zijn we op onze cluster 4-school (voor kinderen van 4 tot 7 jaar) gestart met traumasensitief werken. Werken met deze jonge kinderen vraagt om veel creativiteit en voortdurende aanpassingen. Ons enthousiaste

Over de auteur

Paulien Bakker is orthopedagoog in opleiding tot kinder- en jeugdpsycholoog NIP / schoolpsycholoog. Paulien werkt als schoolpsycholoog op een school voor speciaal onderwijs voor kinderen tussen de 4 en 7 jaar. Zij heeft daarnaast ervaring binnen het regulier onderwijs en de kinderopvang/VVE.

Contactgegevens:
p.bakker@pi-scholen.nl

schoolteam zoekt elke dag naar manieren om traumasensitief werken te vertalen naar het jonge kind. We richten ons niet meer op het reguleren van gedrag, maar op het reguleren van stress. Dat zorgt voor merkbaar meer rust in de school – bij de kinderen én bij de leerkrachten.

We gebruiken pictogrammen, boeken en visualisaties, en geven zelf het goede voorbeeld. Zo leren we kinderen omgaan met oplopende stress. Met behulp van het Kleurenmonsterproject leren we aan het begin van het schooljaar de verschillende emoties aan. Bij binnenkomst kiezen de kinderen een kleurenmonster dat past bij hoe ze zich voelen (check-in). In het begin hangen de meeste plaatjes nog bij hetzelfde monster. Maar na verloop van tijd zien we dat kinderen beter kunnen voelen en dat ze emoties, niet alleen bij zichzelf, maar ook bij anderen leren herkennen. Een belangrijke eerste stap richting zelfregulatie!

Bij het vormgeven van de time-in hebben we ervaren dat kinderen baat hebben bij diepe druk, bijvoorbeeld door een zitzak. Ook helpt het om zich te kunnen

verstoppert of het donker te maken onder een dekentje of in een tentje. Daarnaast hebben we sensorisch materiaal dat aansluit bij verschillende zintuigen, zodat elk kind iets kan vinden dat helpt om tot rust te komen.

Steunplan

Ook bij het maken van een steunplan gebruiken we veel visualisaties. De leerkracht laat verschillende materialen of activiteiten zien die kunnen helpen bij regulatie. Het kind geeft met een omcirkelde duim omhoog 👍 of duim omlaag 👎 aan wat het prettig vindt en wat niet. Uiteraard betrekken we hierbij ook de ouders. Samen vormen we een steunend netwerk rond het jonge kind.

In de workshop gaan we dieper in op de effecten van trauma en chronische stress bij jonge kinderen. We onderzoeken hoe je door co-regulatie en het vergroten van veerkracht écht het verschil maakt. Er is veel ruimte voor het uitwisselen van praktijkervaringen, want samen maken we het verschil voor het jonge kind.

“We richten ons niet meer op het reguleren van gedrag, maar op het reguleren van stress”

VEILIGHEID ALS CONFETTI:

Veilig zijn en je veilig voelen zijn twee heel verschillende ervaringen. Veel kinderen die ingrijpende gebeurtenissen hebben meegemaakt, voelen zich in de klas vaak onveilig – ook al is er objectief gezien geen gevaar. Hun zenuwstelsel reageert alsof het gevaar op dat moment nog steeds om de hoek aanwezig is. Dit lijkt overdreven. Maar voor het kind is het bloedserieus: zijn lichaam voelt gevaar, en dat gevoel is sterker dan elk rationeel argument. Veiligheid is geen verstandelijke keuze, maar een lichamelijke ervaring. Pas als het zenuwstelsel signalen van veiligheid ontvangt, verandert deze lichamelijke ervaring

KLEINE SIGNALEN

STEFANIE VAN RUIJVEN

Voor leerlingen hangt hun vermogen om te leren direct samen met hoe hun zenuwstelsel de omgeving inschat. Hoe meer signalen van veiligheid het zenuwstelsel van het kind oppikt, hoe beter het kind in staat is om zich te verbinden, te spelen en nieuwe informatie op te nemen.

De stille scan van het zenuwstelsel

Ons autonome zenuwstelsel doet de hele dag door iets bijzonders: het scant voortdurend of we veilig zijn of niet. In de polyvagaaltheorie wordt dit onbewuste waarnemen van het zenuwstelsel *neuroceptie* genoemd. Het is een bliksemsnelle, onbewuste check, die direct in contact staat met onze biologie. Met grote effecten: als ons zenuwstelsel een signaal interpreteert als onveilig, geeft het direct een signaal aan het lichaam om in actie te komen. Er worden, zonder dat we het doorhebben, al signalen gestuurd naar verschillende lichaamsdelen (onder andere zintuigen, organen en spieren) om in actie te komen. En deze signalen veranderen al iets in onze biologie, je hoort bijvoorbeeld beter of anders, en hier heb je geen invloed op! Sterker nog: vaak merk je het niet eens. Denk maar eens aan de geur van versgebakken brood: je mond maakt extra speeksel aan en ook naar je maag en buik worden allerlei signalen gestuurd, met bijvoorbeeld als gevolg dat je buik gaat borrelen. En *dan* merk je waarschijnlijk pas dat er iets gebeurd is in jouw biologie en maakt het denkende gedeelte van je brein er een verhaal bij: 'Ik heb honger.' Superhandig van ons lijf, maar als je getraumatiseerd bent, denkt je zenuwstelsel veel vaker dat een signaal te maken heeft met gevaar (triggers). Dit heeft elke keer weer onbewust invloed op je biologie, en daaruit voortvloeiend op je gedrag.

Glinsteringen en triggers

Wat de polyvagaaltheorie ons vooral leert, is dat we het gedrag van leerlingen beter kunnen begrijpen als we het zien als een uitdrukking van hun zenuwstelsel in plaats van als onwil of probleem. Een kind dat boos wordt of wegduikt, geeft in feite het signaal: 'Ik voel me niet veilig genoeg.' Vanuit die blik verschuift de vraag van straffen of corrigeren naar: wat kan ik doen om het zenuwstelsel van dit kind weer signalen van veiligheid te geven?

Binnen het traumasensitief werken is er veel aandacht voor het herkennen van triggers. Dat zijn de signalen die voor het kind (terecht of onterecht) duiden op gevaar. En dat is mooi, want het is belangrijk deze zoveel mogelijk te verminderen. Denk bijvoorbeeld aan het verminderen van harde geluiden, waarschuwende woorden, kinderen het gevoel geven dat ze afgewezen worden.

Maar wat nog interessanter is, is het toevoegen van glinsteringen. Glinsteringen zijn de tegenovergestelde signalen: kleine lichtpuntjes die veiligheid en ontspanning oproepen. Glinsteringen

zijn subtiele, positieve signalen die ons zenuwstelsel vertellen: 'Je bent veilig.' Zij kunnen je zomaar overkomen – je ziet bijvoorbeeld ineens een regenboog –, maar ze kunnen ook bewust ingezet worden: je hebt bijvoorbeeld een foto van je moeder in de la van je tafeltje. En als je het als een weegschaal voor je ziet, wil je dat de signalen van veiligheid het zwaarst wegen.

Veiligheid via de zintuigen

Natuurlijk kun je werken aan veiligheidsignalen met verbale boodschappen, en wat vaker bij een leerling langslopen om het gevoel van veiligheid te vergroten. Hierover zijn al een heleboel tips in omloop. Maar omdat het zenuwstelsel primair reageert via de zintuigen, is het slim om veiligheid niet alleen in woorden te zoeken, maar vooral tastbaar en voelbaar te maken.

MET GROOT EFFECT

Het leuke is, dat dit heel simpel kan zijn. Je kunt al kleine glinsteringen toevoegen die waar te nemen zijn door de verschillende zintuigen zonder dat je er zelf voor, tijdens of na de les veel over na hoeft te denken. Uit onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat de natuur een regulerend en kalmerend effect heeft op ons autonome zenuwstelsel, zelfs een foto van de natuur heeft dit effect al. Maar ook de geur en de aanwezigheid van een plantje kan al helpen. Een glimlach of een schaterlach, beide mooie glinsteringen. Hoe zou je die kunnen ontlokken in je klas? Zorg voor een prettige geur in de klas, een kalme, overzichtelijke inrichting van je lokaal, wie weet teken je elke ochtend even een glimlach op het bord. Je kunt ook aan kinderen vragen of zij een voorwerp mee willen nemen waarvan zij een glimlach op hun gezicht krijgen om te bewaren in hun laatje, zodat zij er op moeilijke momenten even naar kunnen kijken of het kunnen aanraken. Er zijn

leerkrachten die, als de kinderen 's ochtends binnenkomen, een rustig muziekje opzetten, zoals natuurgeluiden of een kalm klassiek pianomuziekje. En even kunnen bewegen werkt altijd kalmerend op het zenuwstelsel.

Jij als coregulator

Maar toch, het allerbelangrijkste veiligheidssignaal? Dat ben je vaak zelf. Jouw rustige en veilig voelende zenuwstelsel is besmettelijk. Jouw zenuwstelsel communiceert voortdurend met dat van het kind. Als jij zelf onrustig of gespannen bent, voelt een kind dat feilloos aan. Omgekeerd kan jouw kalme aanwezigheid een uitnodiging zijn: ik ben er, het is veilig genoeg om contact te maken. En dit kun je niet faken. Een glimlach terwijl je van binnen kookt? Het kind voelt dat verschil. Echte veiligheid straalt je pas uit als je dit ook daadwerkelijk zelf voelt. Coregulatie vraagt dus dat je zelf stevig staat. Stel jezelf de vraag: wat heb ik nodig om me veilig en verbonden te voelen? Wie of wat helpt mij reguleren? (slaak eens een diepe zucht... dat helpt altijd). Welke glinsteringen kunnen mij helpen? Wie weet is de natuurposter die je ophangt voor jou wel een foto van jouw vakantie waar je zulke mooie herinneringen aan hebt...

Veiligheid als confetti

Als er één beeld is dat ik leerkrachten en begeleiders wil meegeven, dan is het dit: strooi veiligheidssignalen rond alsof het confetti is. Overvloedig, kleurrijk, speels. Veiligheid is niet één grote ingreep, maar een optelsom van talloze kleine signalen die je bewust kunt toevoegen. Elk glimlachje, elk ritueel, elke rustige ademhaling draagt bij aan een klimaat waarin kinderen kunnen groeien, leren en weer vertrouwen ervaren. Want leren begint pas echt als een kind zich met zijn hele zenuwstelsel veilig genoeg voelt om mee te doen!

"JE KUNT JE NIET VEILIG DENKEN"

Over de auteur en Hechter!

Stefanie van Ruijven werkt al ruim 25 jaar in de jeugdhulpverlening/ggz. Zij is hechtingsgerichte gezinsbehandelaar bij Youz Polikliniek Voorburg (specialistische afdeling en expertisecentrum voor complex getraumatiseerde kinderen en hun gezin). Samen met Lonneke van Elburg is Stefanie van Ruijven de drijvende kracht achter Hechter! Hechter! biedt trainingen aan professionals in zorg en onderwijs op het gebied van trauma en hechting, met als specialisatie lichaamsgericht werk. Meer informatie: www.hechter.nu

MIDDAGSYMPOSIUM

5 FEBRUARI 2026 | AMSTERDAM

€15,-

KORTING VOOR
PIP-ABONNEES

WERKEN AAN WELBEVINDEN EN MENTALE VEERKRACHT VOOR KINDEREN VAN 7 TOT 11 JAAR

Scholen spelen een belangrijke rol in het ondersteunen van de mentale gezondheid en het welbevinden van kinderen en jongeren. Stressvolle gebeurtenissen als armoede, geweld en ziekte kunnen ervoor zorgen dat kinderen niet zo'n goede start in het leven krijgen. Gelukkig kun je iets doen als school en als onderwijsprofessional in het bijzonder.

GRATIS BOEK BIJ DEELNAME!

Bij het middagsymposium krijgen deelnemers het boek *Werken aan welbevinden en mentale veerkracht* van Duncan Gillard en anderen.

EEN MIDDAGSYMPOSIUM MET:

- ✓ **Leerervaringen die veerkracht vergroten**, Maaïke Steeman, gezondheidszorgpsycholoog, auteur en opleider.
- ✓ **Kennismaking met DNA-V (AWO-W)**, Sien Verbeeck, schoolpsycholoog (visum klinisch psycholoog), contextueel gedragstherapeut, ACT- en DNA-V-trainer.
- ✓ **Toepassing in de praktijk van het basisonderwijs**, drs. Johan Vroegindewij, directeur-bestuurder bij Unita, samenwerkingsverband Passend Onderwijs in de regio Gooi en Vechtstreek.

INFORMATIE EN AANMELDEN: 050226.LOGACOM.NL

Vier jaar geleden werd het schoolteam van een sbo-school in Amsterdam Zuidoost getraind in traumasensitief onderwijs (TSO). Directeur Desiree Middelkoop vertelt: 'Ik kan nu echt zeggen dat TSO voor iedereen in de school rust brengt. Soms loopt de stress op, maar het is ook net zo snel weer rustig.' Leony Coppens en Marthe Schneijderberg bespreken hier het belang van traumasensitief onderwijs, de opbrengsten van de daarvoor ontwikkelde training, plus het belang van meerjarige schoolbrede inzet op TSO.

TRAUMA- SENSITIEF ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

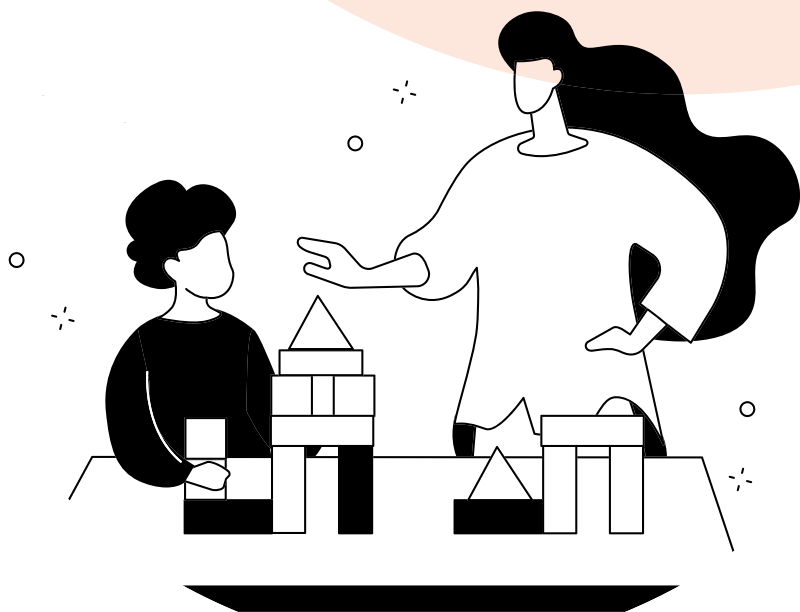
LEONY COPPENS EN
MARTHE SCHNEIJDERBERG

Het is volop in het nieuws: steeds meer gezinnen leven in stress door toenemende armoede.

Scholen moeten alles uit de kast halen om de groeiende groep gevluchte Oekraïense kinderen van onderwijs te voorzien. Kinderen en jongeren onderkennen negatieve gevolgen van de coronapandemie.

Scholen zijn zich er steeds meer van bewust dat veel leerlingen opgroeien met chronische stress en ingrijpende gebeurtenissen. Dat leidt ertoe dat steeds meer scholen zich verdiepen in trauma en chronische stress en de effecten ervan op kinderen, zodat leerkrachten het gedrag van getraumatiseerde kinderen beter herkennen en er beter mee kunnen omgaan.

Vanaf 2016 zijn door heel Nederland zo'n 600 professionals getraind om de training *Traumasensitief onderwijs* (Coppens, herziene versie, 2022) aan schoolteams te geven. Deze training en het boek *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen*

(Coppens, Schneijderberg & Van Kregten, 2021) zijn recent herzien op basis van praktijkervaringen en nieuwe inzichten.

Negatieve jeugdervaringen in het regulier en speciaal onderwijs

Leerkrachten hebben vaak beperkt zicht op de omstandigheden waaronder kinderen opgroeien en de gebeurtenissen die ze hebben meegemaakt (Vink et al., 2016). De cijfers liegen er echter niet om en de gevolgen kunnen groot zijn. Recent Nederlands onderzoek toont aan dat drie op de tien kinderen in het regulier onderwijs drie of meer verschillende soorten ingrijpende jeugdervaringen hebben meegemaakt (De Berk et al., 2021). Het gaat dan om ervaringen zoals emotionele of fysieke mishandeling of verwaarlozing, seksueel misbruik of verlies van een ouder. Hoe meer soorten gebeurtenissen een kind meemaakt, des te groter het negatieve effect op de kwaliteit van leven. Binnen het speciaal (voortgezet) onderwijs (cluster 4) is de prevalentie van ingrijpende gebeurtenissen bij leerlingen nog veel hoger: ruim 70% van de kinderen heeft vier of meer verschillende soorten ingrijpende jeugdervaringen meegemaakt. In deze klassen zitten bijna geen kinderen zonder negatieve jeugdervaringen.

De impact op school

Opgroeien met chronische stress beïnvloedt de hersenontwikkeling negatief. Het brein van getraumatiseerde kinderen raakt gericht op overleven in

onveilige omstandigheden. Kinderen reageren al snel met een stressreactie. Daarnaast hebben ze door hun negatieve ervaringen vaak moeite met zelfvertrouwen en vertrouwen in de ander. En dat merk je in de klas: leerlingen kunnen onrustig zijn, geven snel op, houden hun aandacht er niet bij. En als je ze aanspreekt, lijken ze onverschillig of ze reageren brutaal en hebben vaak ruzie. Andere leerlingen passen zich juist heel erg aan en vallen niet op, terwijl ze juist extra aandacht nodig hebben. Kortom, deze leerlingen doen een groot appel op de leerkracht. Kennis over de effecten van trauma kan negatieve interactiepatronen in de klas voorkomen. In een school met een traumasensitief onderwijsklimaat kunnen deze kinderen hun gevoel van veiligheid en veerkracht vergroten en beter tot leren komen.

Leerkracht als steunfiguur

Hoe meer je als onderwijsprofessional weet over de effecten van trauma, hoe meer je ze herkent bij leerlingen en hoe groter ook de kans dat je geconfronteerd wordt met de verhalen van leerlingen over wat ze hebben meegemaakt of meemaken. Een leerkracht is geen therapeut en hoeft dat ook zeker niet te worden. Een leerkracht heeft wel veel contact met een kind en kan een belangrijke steunfiguur zijn. Zoals Dina (ervaringsdeskundige) vertelt: 'Een kind moet gezien worden en zich ook gezien voelen. Leerkrachten denken vaak dat ze alle problemen van een kind moeten oplossen [...] maar dat lukt ze toch nooit. Wat ze wel altijd kunnen doen, is zorgen dat het kind zich gezien voelt. En dat kan al door heel kleine dingen als een praatje maken als je het kind op de gang ziet.' Ook kan school signaleren wanneer verdere hulp nodig is. Samenwerking met partners uit de jeugdhulp of -ggz maakt doorverwijzen laagdrempeliger, maakt het haalbaarder om de rol die je als school hebt te bewaken en draagt bij aan het traumasensitieve onderwijsklimaat. Een betrokkene op een vso-school meldde: 'Het werkt erg goed dat er hulpverleners in de school werken waardoor er al direct een goede band is met de leerling, ouders en school, waarbij iedereen één taal spreekt.'

Sinds de start in 2016 zijn elk jaar meer scholen getraind in traumasensitief onderwijs. Eind januari 2023 stond de teller van het aantal scholen met een volledig afgeronde training op 237. Het merendeel (77) hiervan betreft basisscholen, maar ook veel andere schooltypen zijn vertegenwoordigd, waaronder vo (12), vso (26), cluster 1 (15), cluster 3 (24), cluster 4 (28), mbo (2) en pabo (3).

“EEN LERAAR IS
GEEN THERAPEUT
EN HOEFT DAT OOK
ZEKER NIET TE
WORDEN”

Effecten van de training

Scholen die getraind zijn in traumasensitief onderwijs melden al direct positieve effecten op het welzijn en functioneren van kinderen én leerkrachten. Dit zien we ook terug in de eerste effectstudie, uitgevoerd door een consortium bestaande uit leerkrachten en academici. Leerkrachten ervaren een betere sfeer in de klas en een betere interactie met de leerlingen. Na de training kunnen ze

instructies beter aanpassen aan de individuele behoeften van leerlingen en is er meer rust en orde in de klas (Nelen et al., 2022). Leerlingen vertellen: 'De meester had meer oog voor de leerlingen', en: 'Ik voel me begrepen en gezien door de meester' (Nelen et al., 2022). Door de gemeenschappelijke taal wordt er anders over (gedrag van) kinderen gesproken en voelen leerkrachten zich beter toegerust om achter het gedrag te kijken. Claire Schilten, IB'er op een basisschool: 'Leerkrachten praten meer met elkaar over waar het gedrag vandaan zou kunnen komen. Wat maakt dat een leerling zich zo gedraagt? Ze proberen zicht te krijgen op de onzichtbare koffer.' Termen als 'lastig gedrag' of 'een moeilijke leerling' maken plaats voor 'een

leerling die hulp nodig heeft om zichzelf te reguleren' of 'een leerling met veel negatieve overtuigingen in zijn onzichtbare koffer'. Dorien Verdonk, directeur van een vso-school: 'Iedereen begrijpt het als je het hebt over "uit zijn raampje" of "traumabril opzetten" of "veerkracht vergroten". Daardoor wordt er ook anders gereageerd op het gedrag van een kind, waardoor de rust op school toeneemt.' Bij ongewenst gedrag komt de focus te liggen op het verlagen van het stressniveau. Op die manier wordt het gevoel van veiligheid vergroot en het gedrag tegelijkertijd begrensd. De consequenties die volgen, zijn gericht op herstel van de relatie met de leerling of tussen leerlingen. Claire Schilten merkt dat leerkrachten beter weten wat ze moeten doen als een leerling ontregelt: 'Ze begrijpen dat de prioriteit ligt bij een leerling weer in zijn raampje krijgen.'

Desiree Middelkoop is directeur op een sbo-school waar ze ervoor kie-

zen om nog actiever te werken aan stressregulatievaardigheden bij leerlingen: 'Leerkrachten leren kinderen om hun stress zelf te verminderen. We faciliteren dat bijvoorbeeld door hangstoelen verspreid door de school. Dit heeft enorm geholpen.'

Middelkoop trekt de lijn van het verminderen van de stress ook door naar de omgang met ouders: 'Veel ouders hebben zelf veel negatieve levenservaringen en net als hun kinderen nemen ze die mee de school in. Luisteren en begripvol reageren zorgen ook hier er meestal voor dat de "boosheid" snel verdwijnt en er wederzijds begrip komt. Ouders voelen zich veel meer gehoord waardoor je beter kunt samenwerken.'

Het consortium concludeert in het eindrapport dat binnenkort

verschijnt dat scholen de toegenomen aandacht voor zelfzorg – een essentieel onderdeel van TSO – als positief ervaren. Loes van Amelsvoort, coach TSO op een vso-school, merkt dat teamleden na de training vaker met een expliciete ondersteuningsvraag bij haar komen: 'Ze zijn zich er bewuster van dat je als leerkracht je eigen instrument bent en dat reflectie en zelfzorg essentieel zijn.'

Meer dan een teamtraining

Hoe zorg je ervoor dat het enthousiasme na de teamtraining handen en voeten krijgt en hoe stimuleer je de ontwikkeling van een schoolbreed traumasensitief onderwijsklimaat? Succesvolle implementatie van TSO binnen een school is een meerjarentraject. Dorien Verdonk: 'Het is een doorgaand proces. Wij, als team, leren door te observeren en te reflecteren veel van de leerlingen over onszelf en ons onderwijs. Onze leerlingen krijgen meer tools in handen om hun veerkracht te vergroten, zichzelf te begrijpen en zich veiliger te voelen. We zijn op weg en hebben elkaar nodig om te groeien!'

Het consortium heeft ook hier onderzoek naar gedaan (Nelen et al., 2022) en concludeert: 'De implementatie van TSO vraagt om een schoolbrede en fasegewijze ontwikkeling, die meerdere jaren duurt en waarin professionele ontwikkeling, implementatieplanning, leiderschapssteun, betrekken van stakeholders en het creëren van draagvlak van essentieel belang zijn.' Een concrete vertaling van deze elementen naar de praktijk van de school biedt houvast. Het gratis te downloaden *Handboek bij de implementatie* ondersteunt daarbij (traumasensitiefonderwijs.com). Een van de aanbevelingen van het consortium voor een geslaagde implementatie is het instellen van een werkgroep TSO. De leden van de werkgroep worden onder-

EEN GEMEENSCHAPPELIJKE TAAL

Scholen die getraind zijn in TSO noemen de gemeenschappelijke taal die ze aangereikt krijgen een eerste positief effect. Onderdeel van deze taal zijn verschillende concepten en metaforen.

De traumabril: kun je het gedrag van een kind begrijpen in de context van wat hij heeft meegemaakt?

De onzichtbare koffer: wat is een kind op basis van wat hij heeft meegemaakt over zichzelf en anderen gaan geloven en hoe zijn deze overtuigingen en verwachtingen van invloed op wat een kind denkt, voelt en doet in een bepaalde situatie?

De window of tolerance of 'het raampje': stressreacties zorgen ervoor dat een kind 'uit zijn raampje' gaat; het kind heeft dan geen controle over zijn gedrag. Pas wanneer de stress (met hulp van de leerkracht) zakt en het kind weer krijgt het weer grip op zijn gedrag. Zie www.augeo.nl/nl-nl/psychoeducatie voor animaties van verschillende van deze begrippen.

“BIJ ONGEWENST GEDRAG KOMT DE FOCUS TE LIGGEN OP HET VERLAGEN VAN HET STRESSNIVEAU”

steund en werken samen met de schoolleiding en zorgen ervoor dat TSO ingebed raakt in de schoolcultuur. Ze bereiden het schoolteam voor op de training en gaan na afloop direct aan de slag met de inbreng van alle deelnemers tijdens de modules. Ze zorgen dat TSO op de agenda blijft, initiëren aanpassingen in het schoolbeleid en helpen het team te reflecteren op al gemaakte stappen en de positieve gevolgen daarvan. Een steunende, faciliterende en actieve rol van de directie is voorwaarde om dit alles neer te kunnen zetten. Schoolleider Desiree Middelkoop: 'Ik geloof hierin en draag het elke seconde van de dag uit.'

Waardering en perspectief

Ook de onderwijsinspectie onderkent de meerwaarde van TSO, bijvoorbeeld als belangrijk aspect bij drie scholen van Stichting Orion die het predicaat 'Excellente School' ontvingen: 'Een mooi resultaat van de traumasensitieve werkwijze van de school en het time-in- time-out-systeem is dat de school met een data-analyse inzicht heeft gekregen in de afname van situaties waar leerlingen in het "rood" of "paars" kwamen. In de praktijk ziet het team dat de leerlingen steeds beter in staat zijn tot emotiere-

gulatie en het maken van goede keuzes. Leerlingen ervaren dit zelf ook.' Op basis van hun gesprekken met ouders concludeert de inspectie tevens dat ouders zien dat hun kinderen thuis vaardigheden toepassen die ze op school hebben geleerd. Het misverstand bestaat dat leerlingen door TSO minder aan leren toekomen, de inspectie concludeert het tegenovergestelde: 'In de beschrijving van het excellentieprofiel leest men een duidelijke opbouw die begint met het ontwikkelen van een veilig en positief schoolklimaat (mede door inzet van TSO en PBS), om zo te kunnen voldoen aan de voorwaarden om tot leren en ontwikkeling te komen.' Van een groepje enthousiaste beginnelingen dat TSO op de kaart wilde zetten is er een beloftevolle beweging op gang gekomen. We hopen dat deze beweging voor een omslag in het Nederlandse onderwijs gaat zorgen, waarin ook kwetsbare leerlingen optimaal tot ontwikkeling kunnen komen.

VOORBEELDEN VAN AANPASSINGEN IN HET SCHOOLBELEID

- > het intakegesprek: er wordt met ouders gesproken over wat hun kind heeft meegeemaakt en hoe het de school helpt om hier meer over te weten;
- > veel aandacht voor de samenwerking met ouders;
- > leerlingbesprekingen: 'de onzichtbare koffer' wordt een vast onderdeel van de leerlingbespreking;
- > schoolinrichting: in en buiten de klas worden plekken ingericht waar leerlingen tot rust kunnen komen;
- > in de procedures voor werving en selectie en in functioneringsgesprekken wordt expliciet aandacht besteed aan het belang van TSO en wat dat betekent voor het profiel en de ondersteuningsbehoeften van de leerkrachten;
- > bij- en nascholing: om de betrokkenheid en deskundigheid van alle medewerkers hoog te houden heeft het hele team herhaling en verdieping van kennis en vaardigheden nodig. Dit kan bijvoorbeeld op studiedagen en door intervisie of coaching. Ook nieuwe medewerkers moeten geschoold worden;
- > aanpassing curriculum: invoegen van lessen over stress, veerkracht en zelfregulatie.

Over de auteurs

Leony Coppens is vrijgevestigd klinisch psycholoog.

Marthe Schneijderberg werkt als GZ-psycholoog bij het Kinder- & Jeugdtraumacentrum van Kenter Jeugdhulp.

Met dank aan Michiel Asselman en Evelyne Offerman van Stichting Orion.

Dit artikel is eerder verschenen in vakblad Pedagogiek in Praktijk.

OPLEIDINGSAANBOD LEONY COPPENS

*Trauma-
sensitief onderwijs,
opvoeden &
begeleiden*

Getraumatiseerde kinderen en jongeren hebben een veilige en stabiele omgeving nodig met volwassenen die de juiste ondersteuning weten te bieden. Kennis over trauma en veerkracht helpt daarbij. Om die reden deelt Leony deze kennis graag. Zij ontwikkelt trainingen voor opvoeders, begeleiders, leraren en professionals die werkzaam zijn in de jeugdhulp en ggz. Van haar hand verschenen ook diverse artikelen en boeken over trauma en veerkracht bij kinderen en gezinnen.

Leony organiseert samen met andere docenten webinars, cursussen en trainingen. Hieronder een overzicht.

TRAINING TRAUMASENSITIEF ONDERWIJS

Steeds meer scholen ervaren dat traumasensitief onderwijs (TSO) het verschil maakt. Kinderen en jongeren die ingrijpende gebeurtenissen hebben meegemaakt en/of opgroeien met chronische stress, laten vaak gedrag zien dat voortkomt uit een verhoogd stressniveau en gevoelens van onveiligheid. Wanneer leraren dit gedrag in de context van trauma en chronische stress leren begrijpen, kunnen ze er effectiever mee omgaan en komen kinderen en jongeren meer toe aan leren.

De training is in 2016 ontwikkeld door Leony Coppens op basis van het boek *Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen: Een praktijkboek voor het basisonderwijs*. In januari 2022 is de volledig herziene versie van de training uitgekomen.

Voor wie?

De training Traumasensitief onderwijs (TSO) is bedoeld voor

leraren en andere professionals in het basisonderwijs (zoals intern begeleiders en schoolmaatschappelijk werkers) die meer kennis willen over de invloed van trauma op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen en concrete handvatten om getraumatiseerde kinderen en jongeren optimaal te ondersteunen. De training wordt inmiddels ook met veel succes in het voortgezet onderwijs en op beroepsopleidingen gegeven.

Leraren kunnen hiermee in het leven van hun leerlingen een groot verschil maken, terwijl ze daarnaast zelf minder snel uitgeput raken.

De training is gebaseerd op recente wetenschappelijke inzichten op het gebied van trauma en chronische stress. Deze inzichten zijn op een overzichtelijke en concrete manier verwerkt in onder andere powerpoint-dia's, casusbeschrijvingen en oefeningen.

Doelen van de training TSO

Vergroten van kennis van trauma en de effecten ervan, zodat:

- › onderwijsprofessionals het gedrag van getraumatiseerde kinderen en jongeren beter herkennen en beter begrijpen;
- › onderwijsprofessionals effectiever met het gedrag van getraumatiseerde kinderen en jongeren om kunnen gaan;
- › onderwijsprofessionals steun weten te zoeken en krijgen bij anderen en meer tevreden zijn over hun werk;
- › onderwijsprofessionals een actievere rol kunnen spelen bij het herstel van getraumatiseerde kinderen en jongeren;
- › kinderen en jongeren

zich veiliger voelen en meer toekomen aan leren.

TRAIN-DE-TRAINER TRAUMASENSITIEF ONDERWIJS

Voor wie?

De *train-de-trainer* is bedoeld voor professionals in het onderwijs, de ggz of

de jeugdzorg, die de training Traumasensitief onderwijs willen geven aan leraren en andere onderwijsprofessionals (hbo/wo). Denk aan (GZ-)psychologen, orthopedagogen, intern begeleiders en leraren met minimaal twee jaar werkervaring in het lesgeven aan en/of begeleiden van getraumatiseerde kinderen.

In de *train-de-trainer* staat het overbrengen van kennis en vaardigheden op het gebied van traumasensitief onderwijs centraal. De *train-de-trainer* vraagt dan ook om ruime voorkennis en ervaring en een heel goede voorbereiding. Voorwaarde om deel te nemen aan de *train-de-trainer* TSO is om zelf eerst de training TSO te hebben gevolgd. Als trainer dien je 'boven de stof' te staan en je eigen ervaringen te kunnen koppelen aan de theorie.

De training *Traumasensitief onderwijs* wordt altijd door twee trainers gegeven: één trainer met een onderwijsachtergrond en één trainer met een hulpverleningsachtergrond. Dit wil niet zeggen dat je je per se als duo moet inschrijven. Je kunt ook voor of na de *train-de-trainer* via de lijst met trainers op de site van Leony Coppens op zoek gaan naar een collega-trainer met de juiste achtergrond.

Doelen van de train-de-trainer TSO

Na afloop van de *train-de-trainer*:

- › heb je de achtergrondkennis en de vaardigheden om leraren op een begrijpelijke manier uit te leggen wat de effecten van trauma kunnen zijn op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen en jongeren;
- › ben je in staat om leraren naar het gedrag van hun leerlingen te leren kijken door een 'traumabril';
- › kun je leraren handvatten bieden om het gevoel van veiligheid en de veerkracht van leerlingen te vergroten;
- › ben je bekend met de oefeningen en werkmethode van de training en kun je deze zelfstandig als trainer toepassen;
- › ben je als trainer voorbereid op lastige situaties en mogelijke valkuilen waar je bij het geven van de training mee te maken kunt krijgen.

De *train-de-trainer* is gebaseerd op recente wetenschappelijke inzichten op het gebied van trauma en chronische stress, effectieve kennisoverdracht en duurzame implementatieprocessen. Deze inzichten zijn op een overzichtelijke en concrete manier verwerkt in onder andere powerpointdia's, casusbeschrijvingen en oefeningen.

TRAIN-DE-TRAINER TRAUMASENSITIEF OPVOEDEN EN BEGELEIDEN

Voor wie?

De training
Traumasensitief
opvoeden en bege-
leiden dient te wor-

den gegeven door twee trainers waar-
van er één ervaringsdeskundige is, dat
wil zeggen iemand die zelf pleeg- of
gezinshuisouder is of iemand die zelf is
opgegroeid in een pleeggezin of binnen
een 24-uursvoorziening in de jeugdzorg.

De training *Traumasensitief opvoeden en begeleiden* laat opvoeders en begeleiders zien hoe we allemaal worden gevormd door ervaringen die we opdoen en wat de invloed van trauma en chronische stress kan zijn op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen. De training helpt opvoeders en begeleiders het gedrag van kinderen met trauma beter te begrijpen en geeft handvatten om het kind optimaal te ondersteunen. Doel van de training is om de veerkracht van de kinderen én hun opvoeders/begeleiders te versterken. Professionals en ervaringsdeskundigen die willen deelnemen aan de Train-de-trainer TSO&B hebben bij voorkeur eerst zelf de training TSO&B gevolgd.

In de train-de-trainer staat het leren overbrengen van de kennis en vaardigheden van traumasensitief opvoeden en begeleiden centraal en het omgaan met de emoties die dit bij de deelnemers kan oproepen.

Doelen van de train-de-trainer TSO&B

Na afloop van deze train-de-trainer:

- › heb je de achtergrondkennis en de vaardigheden om opvoeders en begeleiders op een begrijpelijke manier uit te leggen wat de effecten van chronisch trauma kunnen zijn op de ontwikkeling en het gedrag van de kinderen voor wie ze zorgen. Je kunt opvoeders en begeleiders naar de kinderen leren kijken door een 'traumabril' en aan hen uitleggen hoe ze de veerkracht van de kinderen en van zichzelf kunnen vergroten;
- › ben je bekend met de concepten, oefeningen en werkmethode van de training en kun je deze zelfstandig als trainer toepassen;
- › weet je hoe belangrijk het is om te werken aan een goede voorbereiding vóór en een gedegen implementatietraject ná de training;
- › ben je als trainer voorbereid op lastige situaties en mogelijke valkuilen waar je bij het geven van de training mee te maken kunt krijgen.

De train-de-trainer is gebaseerd op recente wetenschappelijke inzichten en jarenlange ervaring van professionals en ervaringsdeskundigen die deze training inmiddels al ruim dertien jaar geven in Nederland en België. Deze inzichten en ervaringen zijn op een overzichtelijke en concrete manier verwerkt in onder andere powerpointdia's, werkbladen en oefeningen.

Alle trainingen zijn ontwikkeld door **Leony Coppens**, orthopedagoog, klinisch psycholoog, supervisor vereniging EMDR Nederland en VGCT, psychotraumatheapeut NtVP en grondlegger van traumasensitief onderwijs in Nederland. De trainingen zijn praktisch, inspirerend en direct toepasbaar in de dagelijkse praktijk.

Meer informatie over accreditaties, prijzen, data en locaties vind je op www.leonycoppens.nl

GERHARDSCHOOL,

‘NEVER A DULL MOMENT, DE
KINDEREN LATEN MIJ LACHEN’

DE SCHOOL MET

Het is nooit saai hier op de Gerhardschool, onze kinderen zijn puur. Onze leerlingen zijn by far de leukste kinderen van Amsterdam en omstreken. Een bijdrage van Luca Walburg, zorgcoördinator op de Gerhardschool.

DE LEUKSTE LEERLINGEN!

Onze school is gehuisvest in een monumentaal pand uit 1929 gelegen in Amsterdam Oost. Al meer dan tachtig jaar wordt op deze plek onderwijs geboden aan leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte op het gebied van werkhouding, gedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling. Een authentiek pand van buiten, met een warme uitstraling binnen. Na een flinke verbouwing kom je nu binnen in een ruimtelijke school met warme pastelkleuren. Iedereen is welkom in de open pastelroze keuken, gekozen door de leerlingenraad van de Gerhardschool, het hart van de school. Het is er overzichtelijk en gemoedelijk. Dit wordt bij binnenkomst al duidelijk, waardoor je direct een huiskamergevoel ervaart.

Een traumasensitieve cultuur

Op de Gerhardschool maakt iedereen zich hard voor de leerlingen en wordt samen hard gewerkt om een traumasensitieve cultuur neer te zetten. Weg met de old fashion top down en koele/

afstandelijke aanpak. Het team kijkt continu achter het gedrag en houdt rekening met kernovertuigingen, triggers en copingstrategieën. We doen dit samen. We houden ons bezig met dat emoties er mogen zijn en dat het gaat over hoe je deze mag en kan uiten. Dit vraagt natuurlijk ook van het team om je bewust te zijn van je eigen onzichtbare koffer, zoals we dat zo mooi noemen binnen de traumasensitieve aanpak. Wees je bewust van je eigen kernovertuigingen, emoties, triggers en copingstrategieën,

dat maakt je een goede professional. Onze leerlingen weten feilloos op jouw triggers en pijnpunten te drukken als leerkracht/professional. Door goed zicht te hebben op jouw eigen onzichtbare koffer, ben je in staat in het contact met de leerling te voelen en te zien welke triggers en welk gedrag bij de leerling horen en welke bij jou. In

het maken en het je bewust zijn van de keuze tussen zelf getriggerd worden en dat wat de leerling nodig heeft op dat moment, huist de professionaliteit van ons team.

Een gevoel van saamhorigheid

Het team heeft veel zelf ontwikkeld ten aanzien van de traumasensitieve cultuur, daar ligt ook de kracht van dit team. Juist doordat iedereen meewerkt aan de doorontwikkeling wordt het samen gedragen. Zo is bijvoorbeeld het herstelplan ontwikkeld. Het geeft kinderen de mogelijkheid te kiezen voor een time-in in de eigen klas (stap 1). Hierna is een time-out mogelijk in de buurklas (stap 2). Uiteindelijk is een time-out in de achterwacht (stap 3) waar een vaste medewerker dagelijks een leerling ontvangt. PBS (Positive Behavior Support) is nieuw leven

'STAP-VOOR-STAP ZIJN WE AL AF VAN HET KLASSIEKE STIL MOETEN BLIJVEN ZITTEN GEDURENDE EEN LESDAG'

ingeblazen. Daar waar een leerling kon sparen voor een individuele beloning, wordt er gespaard voor een groepsbeloning waar iedereen van kan profiteren. Het vraagt meer om samenwerking tussen de leerlingen en geeft een gevoel van saamhorigheid. Onze toepasselijke mascotte Stekkie het stokstaartje staat hierin centraal en wordt gebruikt in de pictogrammen met de gedragsverwachtingen.

Een school blijft altijd in ontwikkeling

In de klas wordt gewerkt met de nieuwe doelencirkel, waar dezelfde warme pastelkleuren terug te zien zijn zoals in de school en waarbij de leerling mede-eigenaar wordt van zijn leerproces. Dat een school altijd in ontwikkeling blijft, is een feit. Achter de schermen wordt hard gewerkt aan een groeimap speciaal voor onze leerlingen, waarbij zij meer inzicht krijgen in hun eigen gedrag en talenten en het eigenaarschap daarvan. Ook wordt er hard gewerkt aan de dynamische schooldag, want stap-voor-stap zijn we al af van het klassieke stil moeten blijven zitten gedurende een lesdag. Het is goed dat het regelmatig wordt afgewisseld met beweegmomentjes, een rekenles kan heus wel lekker tussen de bomen op het groene schoolplein plaatsvinden.

Er zijn voor de leerlingen

Ik draai inmiddels al een aantal jaren mee. Naast mijn werk in het SO (Speciaal Onderwijs) hebben ook de leerlingen in het VSO (Voortgezet Speciaal Onderwijs) mijn hart gestolen. De gesprekken die je daar hebt met leerlingen maken

indruk. Het geeft een beeld aan een toekomstperspectief, grotere thema's waarbij trauma en ingewikkeldheden van het leven een grote rol spelen en waar leven en dood ter sprake komen. Indrukwekkend, belangrijk werk en mooi dat ik een brug kan slaan tussen het SO en het VSO. Die brug, een warme overdracht, is belangrijk voor de leerlingen en ouders. Door mijn ervaring op het VSO heb ik geleerd waar in het SO het verschil gemaakt kan worden. In het SO raakt het me hoe leerlingen op zo'n jonge leeftijd al te maken krijgen met obstakels en grote teleurstellingen in hun leven. Ze zijn nog zo afhankelijk van hun netwerk. Het geeft mij veel voldoening om daar een rol in te spelen en er voor de leerlingen te zijn. Al smeer ik een boterham of geef ik lessen over TSO.

Elke dag ga ik met veel plezier naar mijn werk. Never a dull moment, de kinderen laten mij lachen en kunnen mij tegelijkertijd ook emotioneren. Ik zie de leerlingen voor wie ze zijn en voel mij gewaardeerd in het team. Iedereen die op de Gerhardschool werkt, is hier omdat hij of zij hier echt wil zijn en omdat we weten; juist deze leerlingen hebben extra liefde nodig met name op de momenten dat het *lijkt* dat ze dit niet verdienen.

Luca Walburg
Zorgcoördinator,
Gerhardschool

Steun – Herstel – Groei & Bestendiging

EVELYNE OFFERMAN & MICHIËL ASSELMAN

In de afgelopen jaren heeft Onderzoekend Orion van Stichting Orion een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling en verspreiding van Traumasensitief Onderwijs. Vanuit praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek draagt de stichting bij aan nieuwe kennis ten behoeve van traumasensitief werken in het onderwijs. Op basis van onderzoeksbevindingen worden in dit artikel de perspectieven van drie belangrijke belanghebbenden hierbinnen belicht: leerlingen, ouders en onderwijsprofessionals.

Leerlingen met emotionele en gedragsmoeilijkheden vormen een aanzienlijke uitdaging binnen het onderwijsstelsel. Hun aanhoudende emotionele, sociale en gedragsproblemen – vaak verbonden aan psychiatrische diagnoses – kunnen hun leerproces en sociale ontwikkeling verstoren en kunnen specialistische ondersteuning, zowel binnen de jeugdgezondheidszorg als het onderwijs vereisen. Deze leerlingen lopen, vanaf het moment dat zij hun reguliere schoolcarrière starten, een hoog risico op schorsing, schooluitval, verwijzing naar het speciaal onderwijs en beperkte leerresultaten.

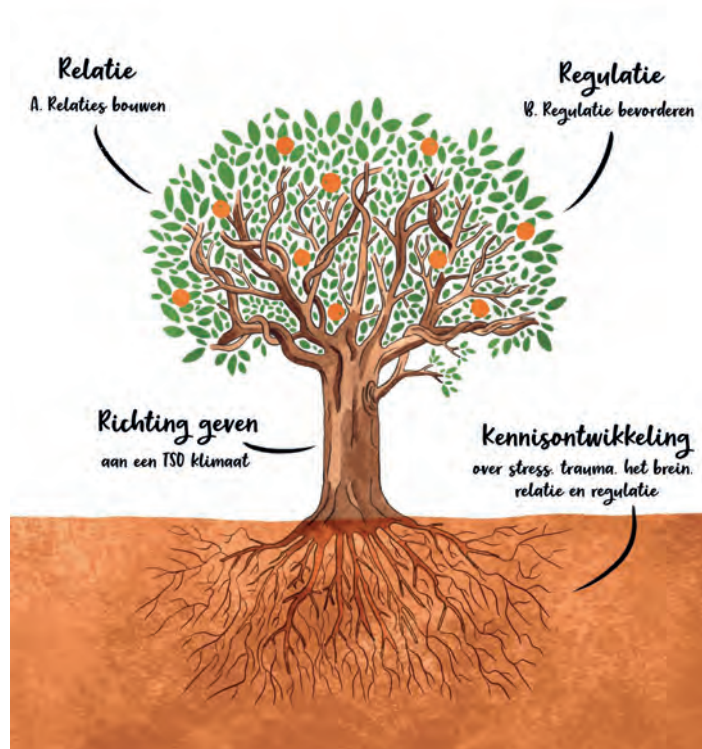
In het dagelijks werk in de scholen worden onderwijsprofessionals die met deze leerlingen werken vaak geconfronteerd met complexe klasdynamieken, emotionele spanningen, confrontatie met gevoelens van machteloosheid en beperkte praktische en inhoudelijke ondersteuning. Bovendien vormen spanningen in de samenwerking met ouders vaak een belangrijke bron van stress bij leerkrachten. Tegelijkertijd geven ouders van deze leerlingen aan dat ze zich verantwoordelijk of gemarginaliseerd voelen voor de problemen van hun kind. Dat ze te maken hebben met vijandige relaties met scholen en dat ze moeite hebben om de sterke kanten van hun kind erkend te krijgen.

Leerlingen

Ingrijpende jeugdervaringen (ACEs) kunnen de ontwikkeling van kinderen en jongeren verstoren of zelfs tijdelijk stilleggen. Als ACEs zich blijven opstapelen, kan het stress-respons systeem chronisch ontregeld raken met negatieve effecten op lichaams- en hersenfuncties als gevolg. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat de opeenstapeling van ACEs onder Nederlandse kinderen in het regulier en het speciaal onderwijs een hard gegeven is en duidelijk samenhangt met het ontstaan van internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

Wat leerlingen meemaken vanuit meervoudig perspectief

Binnen stichting Orion is enkele jaren geleden onderzoek gedaan naar de ingrijpende jeugdervaringen (ACEs) van

Het Ontwikkelmodel TSO

Met in de groeilaag 'Relatie' specifiek aandacht voor de driehoek tussen leerling, ouders, en professionals

Inzichten uit onderzoek helpen om onder de ijsberg van het gedrag van leerlingen te kijken, van ouders en professionals. Zo krijgen we meer inzicht in wat nodig is voor steun, herstel, groei en het vasthouden daarvan. We presenteren een aantal belangrijke bevindingen.

leerlingen in het cluster 4-onderwijs. Daarbij zijn zowel de leerlingen zelf, als hun ouders bevroegd, over wat zij hadden meegemaakt. Ook is er aanvullend dossieronderzoek gedaan. Geen van deze informatiebronnen is op zichzelf volledig: leerlingen zullen zich niet alles herinneren of schamen zich om sommige dingen te delen, ouders zijn niet altijd op de hoogte van wat hun kind heeft meegemaakt en dossiers blijken regelmatig onvolledig. Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de ervaringen van deze leerlingen, zijn in recent onderzoek deze drie bronnen met elkaar gecombineerd.

De nieuwste cijfers schetsen een nog indringender beeld dan de eerste, al zorgwekkende bevindingen. Bijna 95% van de leerlingen heeft vier of meer ACEs meegemaakt, vrijwel alle leerlingen een vorm van mishandeling, en 91% heeft te maken gehad met huiselijke stressoren als de dood van een naaste, scheiding, psychiatrische problematiek bij ouders, armoede en een ouder in de gevangenis (Asselman & Offerman e.a., 2025).

De relatie tussen ACEs en gedragsproblemen nader onderzocht

Uit de literatuur weten we dat hoe meer ACEs een leerling meemaakt, hoe groter de kans is op het ontwikkelen van posttraumatische stressklachten (PTSS). PTSS-klachten hangen vervolgens weer samen met het ontwikkelen van zowel internaliserende als externaliserende gedragsproblemen. De opeenstapeling van ACEs beïnvloedt de ontwikkeling en werking van het brein. Als gevolg daarvan kunnen, naast een overmatig actief alarmsysteem, de hoger gelegen hersengebieden zich minder of anders ontwikkelen. De executieve functies die daar gelegen zijn – zoals plannen, organiseren, impulscontrole en emotieregulatie – spelen een cruciale rol in het gedrag

van leerlingen. Een beperkt executief functioneren blijkt een belangrijke voorspeller voor uiteenlopende gedragsproblemen. In dit onderzoek is gekeken of PTSS-klachten en problemen met executief functioneren kunnen verklaren waarom cluster 4-leerlingen gedragsproblemen ontwikkelen na ACEs.

Wat we vonden:

1. Posttraumatische stressklachten en problemen in het executief functioneren zijn een essentiële schakel in de relatie tussen ACEs en internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

2. Het sterkste verband is gevonden tussen ACEs, posttraumatische stressklachten en internaliserende gedragsproblemen.

Wat het betekent:

1. Weten hoe vaak ACEs voorkomen en wat ze doen met leerlingen, én **begrijpen welke rol posttraumatische stressklachten en executief functioneren spelen bij hun gedrag**, is een belangrijke stap naar betere, traumasensitieve manieren om leerlingen met ernstige gedrags- en emotionele problemen te ondersteunen.

2. Bij leerlingen met (beginnende) gedrags- en emotionele problemen is **het uitvragen van zowel ACEs als PTSS-klachten** van belang. Nog steeds worden te weinig leerlingen en hun ouders op tijd verwezen naar traumagerelateerde hulp.

3. In de dagelijkse praktijk kunnen **leerkrachten positieve mentale gezondheidsactiviteiten inzetten** om het overactieve stresssysteem van hun leerlingen in balans te brengen, PTSS-klachten te verminderen en zo bij te dragen aan een veerkrachtigere basis van hun leerlingen. Voorbeelden hiervan zijn voorspelbare dagelijkse routines, diepe ademhalingsoefeningen, spierontspanning en mindfulness.

4. **Neem activiteiten voor (stress)regulatie op in het onderwijs- en jeugdhulpaanbod.** Lichaamsbeweging, mindfulness, yoga en begeleid spel blijken effectief te zijn in het verbeteren van het executief functioneren en zelfregulatievaardigheden. Deze activiteiten kunnen problemen zoals teruggetrokken of druk gedrag verminderen én zorgen voor betere schoolprestaties bij leerlingen met gedrags- en emotionele problemen.

“Als we ouders vanuit een traumasensitieve benadering echt als gelijkwaardige partners willen betrekken, vraagt dat dat we oog hebben voor wie zij zelf zijn”

Ouders

De hoge aantallen ingrijpende ervaringen die leerlingen in het speciaal onderwijs meemaken, vinden veelvuldig –maar niet uitsluitend– plaats binnen de gezinscontext. Hierbij kunnen hun ouder(s) direct en actief een rol spelen in deze ervaringen (bijv. door het plegen van mishandeling en/of verwaarlozing), zelf gelijktijdig met het kind slachtoffer zijn of getuige (bijv. bij huiselijk geweld) of te maken hebben met voortdurende stressoren, zoals armoede of een eigen (psychische/fysieke) ziekte. Naast de problemen die spelen binnen het gezin, worden ouders van leerlingen in het speciaal onderwijs geconfronteerd met geforceerde schoolwisselingen (68% van de leerlingen wisselt twee of meer keer van school) en maken onderdeel uit van een opeenstapeling van hulpverleningstrajecten (gemiddeld 10.5 hulpverleningstrajecten op de leeftijd van 11.5 jaar)¹.

Hoe vinden deze ouders het vertrouwen om zich steeds opnieuw te verbinden aan en open te stellen voor de volgende school, leerkracht en hulpverlener? Iedere school heeft doelen en wensen op het gebied van ouderparticipatie, ouderbetrokkenheid en samenwerking met ouders. Bij het uitblijven van ontwikkeling op deze vlakken, kan frustratie en verlies van energie en vertrouwen bij beide partijen optreden.

Onderzoekend Orion stelt zich de vraag hoe we als school de relatie met ouders van leerlingen met complexe ondersteuningsbehoeften kunnen versterken. Wat betekent het voor de relatie als we, net als bij leerlingen, achter het gedrag van ouders leren kijken? Als we kennis hebben van de levensloop van de ouders, de leefomstandigheden van het gezin en hoe ouders zich staande houden in de dagelijkse stress van opvoeding en andere zorgen? Hoe bieden we steun, die aansluit aan hen die in zoveel systemen en trajecten teleurstelling en wisseling hebben ervaren?

Als eerste stap is het van belang goed oog te hebben voor wat ouders zelf hebben meegemaakt. In een vragenlijstonderzoek gaven ouders van leerlingen met ernstige gedragsproblematiek in het speciaal onderwijs aan tot op heden gemiddeld 4.6 verschillende life events mee te maken / hebben gemaakt. Een deel van deze ervaringen heeft in de eigen jeugd plaatsgevonden. De meest gerapporteerde of opvallende type life events van ouders zijn: verlies van een dierbare (62.4%), emotionele mishandeling (52.1%), fysieke mishandeling (33.3%), huiselijk geweld (35.1%) en pesten (28.3%). En van niet-persoonlijke aard: een ernstig ongeluk (45.2%).

Aantal life events ouders van cluster 4 leerlingen:

1–3	37.3%
4–6	21.3%
≥7	29.8%

Daarnaast rapporteert 17% van de ouders stalking; arrestatie van een familielid: 15.1% en seksueel misbruik: 12.9%. Opvallend weinig werd aangegeven armoede (2.1%) en verwaarlozing (7.5%) te (hebben) ervaren.

Daarnaast is het belangrijk om oog te hebben voor de kwetsbaarheid en belasting van de ouders zelf. In ons onderzoek geeft 41.3% van de ouders van leerlingen met ernstige gedragsproblemen ervaart

¹ Zie het artikel 'Onderwijs, jeugdhulp & volwassen GGZ; de vruchten van samenwerking' in dit TSO magazine voor meer inzicht in deze cijfers.

problemen in de ouder-kind relatie binnen het (sub)klinische gebied. 52.6% ervaart ouderlijke depressieve gevoelens binnen het (sub)klinische gebied. 55.8% van de ouders ervaart problemen met het ouderschap binnen het (sub)klinische gebied.

Als we ouders vanuit een traumasensitieve benadering echt als gelijkwaardige partners willen betrekken, vraagt dat dat we oog hebben voor wie zij zelf zijn. Tijd en aandacht voor hoe het met henzelf gaat, wat voor hen belangrijk is en hoe ze kijken naar wat er nodig is om de ontwikkeling van hun kind te bevorderen, is een eerste stap in het contact. Ook bij ouders helpt het om onder de ijsberg te kunnen kijken, om meer te begrijpen van hun eigen stress en frustraties, die in de zoektocht naar passende hulp en onderwijs voor hun kind vaak veel plek innemen. Binnen een traumasensitief onderwijsklimaat neemt de school het initiatief tot een open contact met ouders, vanuit een gevoel van gelijkwaardigheid en vertrouwen. En streeft ernaar een laagdrempelige, stevige en betrouwbare partner te zijn voor ouders, ook in (langdurig) stressvolle situaties.

*“Voor mij is het wij-
gevoel in het team
heel belangrijk:
het kleine dorp dat
je samen vormt
en waaraan je
bijdraagt”*

Professionals

Binnen Traumasensitief Onderwijs zijn warme, steunende relaties een essentieel element om te komen tot groei en herstel. Voor veel leerlingen kan die ene leerkracht of professional *het* verschil maken. Voor professionals kan het een uitdaging zijn om in de hectiek van het dagelijks werk op school om te gaan met complexe klasdynamieken, emotionele spanningen en de confrontatie met gevoelens van machteloosheid, die samen kunnen gaan met het werken met kwetsbare leerlingen.

Uit onderzoek onder andere beroepsgroepen, zoals de jeugdhulp en verslavingszorg, weten we dat professionals die werken met kinderen en hun gezinnen die veel mee hebben gemaakt, zelf een groter risico lopen om lichamelijke en/of emotionele klachten te ontwikkelen. Voor het onderwijs is hier nog weinig over bekend. Het lopend onderzoek van Onderzoekend Orion heeft daarom tot doel kennis en inzicht te vergroten over de gezondheid van professionals in het speciaal onderwijs en hun krachten en kwetsbaarheden. Daarnaast willen we graag weten welke steun de gezondheid van professionals verstevigt en hoe deze factoren doorwerken op de kwaliteit van de relaties tussen leerkrachten en leerlingen.

Ervaringsdeskundigheid heeft in dit onderzoek een bijzondere plek. We vermoeden dat eigen ingrijpende of steunende ervaringen in de jeugd of in het volwassen leven een belangrijke rol kunnen spelen in de motivatie om te werken met kwetsbare leerlingen. Of dit zo is, en hoe dit doorwerkt in hoe je als professional eigen kwetsbaarheid en kracht kunt ervaren, is een belangrijk onderdeel van het lopende onderzoek.

In de eerste fase van het onderzoek zijn op negen locatie voor basis- en voort-

gezet speciaal onderwijs (cluster 3 en 4) open gesprekken gevoerd met een vertegenwoordiging van alle functies op de scholen: leerkrachten, zorgprofessionals, ondersteuners, management, etc. In de gesprekken was aandacht voor de bijzondere drijfveren van speciaal onderwijsprofessionals, welke cruciale krachten zij nodig hebben in het werk en waar zij kwetsbaarheid ervaren.

Uit de gesprekken kwam naar voren dat – wellicht niet verrassend – veel professionals in het speciaal onderwijs gemotiveerd zijn door de wens om van betekenis te zijn voor kwetsbare leerlingen. Ongeacht de specifieke doelgroep vormt deze betrokkenheid een belangrijke drijfveer om voor het speciaal onderwijs te kiezen. Tegelijkertijd bleek dat ook de directe werkomgeving en het team waarin men werkt minstens zo belangrijk zijn voor het ervaren van betekenis in het werk. Professionals gaven aan hoe essentieel het is om ergens bij te horen, onderdeel te zijn van een groter geheel en daarin gezien en gewaardeerd te worden. Deze sociale verbondenheid vormt een belangrijke basis om het werk met energie en toewijding te kunnen blijven doen.

Deze essentiële plek van gezamenlijkheid komt ook naar voren in de cruciale krachten die worden benoemd. Zonder het vermogen om het samen te doen, open te staan voor anderen, elkaar te zien en te vertrouwen, kan het werk niet goed gedaan worden. Dit vraagt van professionals belangrijke eigenschappen, zoals flexibiliteit, kunnen relativeren, elke dag opnieuw kunnen beginnen en een lange adem. En daarbij, het vermogen tot reflectie: naar jezelf te kunnen kijken en je open te stellen voor wat er bij jezelf gebeurt en voor de hulp van de ander. Juist op dit meer persoonlijke stuk, geven veel onderwijsprofessionals aan dat het werk zwaar kan zijn en dat zij kwetsbaarheid kunnen ervaren. Een grote betrokkenheid, slapeloosheid, altijd aanstaan, over grenzen gaan en geen rust nemen zijn veel genoemde elementen hierbij. En ook, zoals een gespreksdeelnemer het verwoordde: *‘Theoretisch weten we hoe het moet, maar in de praktijk neem je jezelf mee’*.

Kortom, meer weten over de eigen krachten en kwetsbaarheden als onderwijsprofessional is een belangrijke stap om het werk goed te kunnen doen – en de warme, steunende relaties te bieden die voor getraumatiseerde leerlingen zo belangrijk zijn. In navolging van de gesprekken, hebben in het afgelopen jaar ruim 450 professionals en meer dan vijfhonderd leerlingen daarom deelgenomen aan het vragenlijstonderzoek om hier meer over te begrijpen. In het komende schooljaar worden de eerste resultaten verwacht, die – zo hopen we – stof geven tot verder gesprek en bewustwording over het belang van eigen

gezondheid, steun en ervaringen in het werken met getraumatiseerde leerlingen.

Conclusie

Traumasensitief Onderwijs is volop in ontwikkeling. Binnen deze beweging pleiten we voor gelijke aandacht voor leerlingen, ouders én professionals – zij horen bij elkaar en verdienen samen ondersteuning en groei. De ontwikkelingen en ervaringen in de praktijk zijn een belangrijke voedingsbodem voor wetenschappelijk onderzoek: wat is de impact van traumasensitief werken op alle betrokkenen? Inzicht in de kwetsbaarheden en bronnen van steun van onze leerlingen, ouders en onszelf als professionals is essentieel voor de volgende stap.

Literatuur

Asselman, M. W., Offerman, E. C. P., Koomen, H. M. Y., Bolling, F., Hoeve, M., & Bosman, R. J. (2025). Adverse childhood experiences and internalizing problems and externalizing problems of students with emotional and behavioral disorders: the role of PTSD symptoms and executive functioning. *International Journal Of School & Educational Psychology*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/21683603.2025.2473897>

Meer lezen

Op <https://www.expertisecentrumorion.nl/onze-expertise/traumasensitief-onderwijs/tso-publicaties/> zijn alle publicaties te vinden van Onderzoekend Orion, inclusief een overzicht van de gespreksbevindingen uit het onderzoek onder professionals.

Contact

Evelyn Offerman e.offerman@orion.nl
Michiel Asselman m.asselman@orion.nl

Pedagogiek Digitaal is HÉT NASLAGWERK VOOR PEDAGOGIEK.

Wil jij je nog meer verdiepen in het werken met leerlingen? Lees dan gratis deze artikelen, die eerder verschenen in Basisschool Magazine.

Als een leerling te vaak, te snel en te heftig boos reageert

Als leerkracht heb je wel eens met leerlingen te maken die te vaak, te snel en te heftig boos reageren. Niet alleen leerkrachten, maar ook klasgenoten kunnen zwaar worden belast door de aanwezigheid van leerlingen die dergelijk gedrag vertonen. Ook voor de kinderen zelf is dit vaak een zware last. Waar komt dit gedrag vandaan en hoe ga je ermee om?

Lees verder!

Project mens: een verrijking op het gebied van diversiteit op school

In het boek *Project mens* gaan kinderen op zoek naar hun held. Ze leren over verschillende mensen, culturen en geloven door middel van het verhaal, de feitenkaders en quizvragen. En ze krijgen tips over hoe om te gaan met discriminatie, vooroordelen en racisme.

Lees verder!

De kracht van gedachten

Ken je dat? Dat je een afspraak maakt met een leerling en dat hij dan toch iets anders doet? Of dat je je voorneemt het vandaag anders aan te pakken en dat je in je oude gewoonte schiet? Hoe komt dat? Wat kan jou en de kinderen helpen om voornemens om te zetten in gedrag? Gedachten zijn daarbij de sleutel. Je gedachten sturen je gedrag. Door beter gebruik te maken van de kracht van je gedachten, krijg je meer grip op je gedrag. Bij jezelf en de kinderen.

Lees verder!

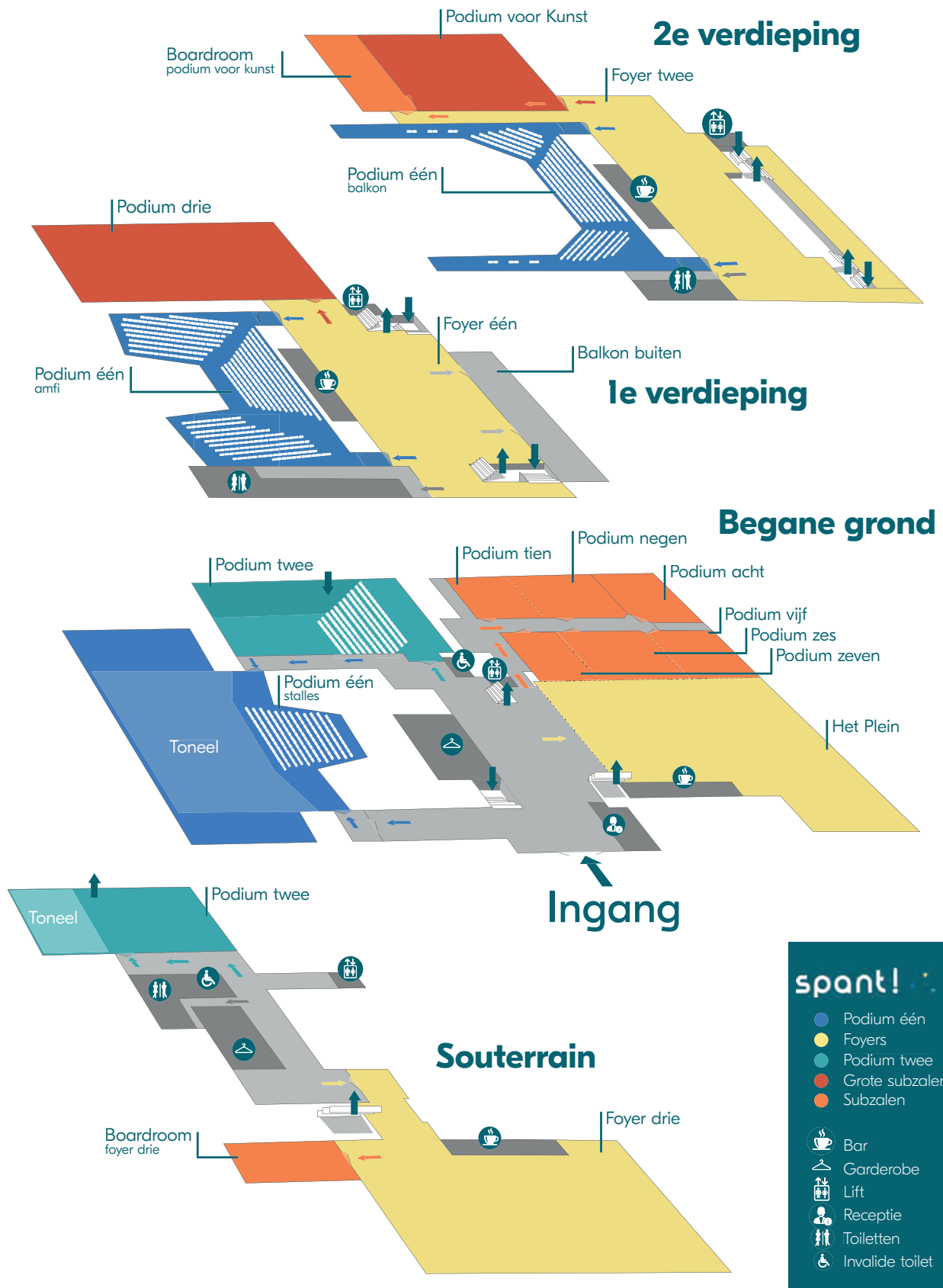
Jonge nieuwkomers spelenderwijs aan de praat krijgen en hun leeslust prikkelen

Als leerkracht krijg je aardig wat op je bordje om je leerlingen alle kerndoelen te laten bereiken. En wanneer je bovendien veel nieuwkomers in je klas hebt, moet je helemaal een duizendpoot zijn.

Lees verder!

Plattegrond

TSO Programma 2025

Op de volgende pagina's vind je een overzicht van het programma en de deelsessies op het **1° Jaarcongres**

Traumasensitief Onderwijs

Plenair programma

08:45

Registratie en ontvangst

09:30

Opening dagvoorzitter

Leony Coppens, klinisch psycholoog, orthopedagoog, supervisor Vereniging EMDR Nederland en VGCT, psychotraumatherapeut NtVP en grondlegger van Traumasensitief onderwijs in Nederland en België

09:45

Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek: leerlingen, ouders en onderwijsprofessionals in beeld

Evelyne Offerman MSc, orthopedagoog en praktijkonderzoeker Onderzoekend Orion, Stichting Orion en **drs. Michiel Asselman**, orthopedagoog-generalist en praktijkonderzoeker Onderzoekend Orion, Stichting Orion

10:15

Dromenmakers: een reis langs eigenwijze basisscholen

Abdelkader Benali, schrijver en theatermaker

10:45

Koffie/theepauze & informatiemarkt

11:15

Eerste ronde deelsessies

Tijdens dit congres bezoek je in twee rondes een deelsessie. Je hebt hierbij de keuze uit in totaal twintig deelsessies.

12:15

Lunchpauze

13:45

De transformatie naar een traumasensitieve organisatie

Onze missie? Een cultuuromslag teweegbrengen binnen scholen. Het verhaal van Koraal.

Saskia Boogert, schoolpsycholoog en **Eefje van Leeuwen MSc**, gedragswetenschapper en schoolpsycholoog, beiden werkzaam bij Koraal

14:15

Cabaretvoorstelling Joey & Dave

Joey Verwey en **Dave Verwey**

14:45

Koffie/theepauze & informatiemarkt

15:15

Tweede ronde deelsessies

16:15

Borrel en nazit

Deelsessies

1. Rust(moment) in de klas

Podium voor kunst, 2de etage

Wanneer je voldoende rust(momenten) tijdens de dag ervaart, kun je beter je eigen gedrag sturen, dit geldt voor zowel de leerling als de leerkracht. Een rustmoment kun je vergelijken met het 'even legen van je emmertje'.

Wendy de Groot, eigenaar, spreker en podcasthost Rustmoment in de klas.nl

2. Handen en voeten aan TSO in de klas

Podium 1, Plenair, 1de etage

Er is bij veel leraren een groeiend besef ontstaan dat voor veel leerlingen een traumasensitieve benadering een noodzakelijke voorwaarde is om tot ontwikkeling te kunnen komen. Maar met besef alleen ben je er nog niet.

Wil van Nus MSEN, gedragsdeskundige, werkzaam met jeugdigen en volwassenen met zeer diverse ondersteuningsvragen, auteur en zelfstandig trainer Geweldloos Verzet en **Almy Jansen**, trainer en coach Verbindend Gezag® en Geweldloos Verzet en Traumasensitief onderwijs. Almy geeft trainingen aan jeugdprofessionals en aan ouders, zowel binnen het onderwijs als bij kinderdagverblijven.

3. Traumasensitief handelen: de kracht van beweging met de klas

Foyer 3, souterrain

Kom zelf ervaren hoe je met spel en beweging het psychosociaal welzijn van kinderen kunt versterken.

Yvonne Bloem, master trainer
TeamUp@School en **Elin Hofman**,
master trainer TeamUp

4. Traumasensitief onderwijs en de rol die muziek daarin kan spelen

Foyer 3, souterrain

Sounds of Change traint professionals – hulpverleners, docenten, muzikanten en psychologen – om de kracht van muziek te gebruiken in hun werk met (getraumatiseerde) kinderen, jongeren en volwassenen. Vaak is het onderdeel van psychosociale ondersteuning.

Lucas Dols, oprichter en directeur
Sounds of Change

5. Traumasensitief handelen in het voortgezet onderwijs lijkt voor veel scholen nog een uitdaging

Podium 10, begane grond

En dat is het ook! Want waar begin je bijvoorbeeld binnen een onderwijsorganisatie met veel verschillende professionals?

Janneke de Vreeze, orthopedagoog
Gymnasium Novum en ambulant begeleider bij de AED en **Jolanda Buijze**, ambulant onderwijspecialist bij het orthopedagogisch didactisch centrum van het Samenwerkingsverband Zuid-Holland West VO.

6. Help, een krokodil in de klas?!

Podium 2, begane grond

Kinderen die zich weinig geliefd voelen, tonen dit vaak in hun welbevinden en gedrag. Onderzoek toont aan dat dit gebrek aan geliefde ervaringen in de (prille) kinderjaren, ook zichtbaar is in hun neurologische ontwikkeling.

Bart Weustenraad, erkend systeem-psychotherapeut aan het Vlaams Expertisecentrum Kindermishandeling.

7. Een praktische blik op de onzichtbare koffer en de GGG-driehoek

Podium 9, begane grond

De onzichtbare koffer en de GGG-driehoek zijn belangrijke elementen in traumasensitief onderwijs.

Anouska Kloes, GZ-psycholoog en psychotherapeut bij het Kinder- en Jeugdtraumacentrum van Kenter Jeugdhulp, trainer in het po en vo, en **Wendela Weel**, afkomstig uit het onderwijs, specialist in gedrag op scholen, trainer TSO in het po, vo en mbo.

8. Veilig zijn – veilig voelen: het vergroten van het gevoel van veiligheid in jouw klas

Podium 1, Plenair, 1de etage

Je kunt je niet veilig denken: tussen 'veilig zijn' en 'je veilig voelen' zit vaak een groot verschil.

Drs. Stefanie van Ruijven, eigenaar en hoofdopleider Hechter! Stefanie werkt ruim 25 jaar in de hulpverlening: gestart in de verstandelijk gehandicaptenzorg, en via de jeugdhulpverlening de stap gemaakt naar de ggz. Zij werkt inmiddels ruim 15 jaar als gezinsbehandelaar op een polikliniek voor complex getraumatiseerde kinderen en hun ouders.

9. Zeg het met woorden

Podium 10, begane grond

Het gedrag dat we zien bij kinderen hangt samen met de overtuigingen in hun onzichtbare koffer en de triggers die zijn ontstaan door eerdere ervaringen.

Drs. Carina van Kregten is als gedragswetenschapper verbonden aan gezinshuizen bij Pluryn. Daarnaast is zij medeauteur van het boek Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen en de training Traumasensitief opvoeden en begeleiden.

10. Ademhaling als (co)regulator van het zenuwstelsel

Podium 8, begane grond

Ontdek hoe je je ademhaling kunt benutten als tool ter regulatie van het zenuwstelsel.

Nikki van der Velden, oprichter van The Breathwork Movement en auteur van Jouw adem, jouw medicijn.

11. Traumasensitief samenwerken met ouders

Podium 2, begane grond

Door als een team om een kind heen te staan kun je de veerkracht van een kind vergroten, de samenwerking met ouders is daarin cruciaal.

Marthe Schneiderberg, GZ-psycholoog bij het Kinder- & Jeugdtraumacentrum van Kenter Jeugdhulp en trainer op het gebied van traumasensitief onderwijs, opvoeden en begeleiden.

TRAUMA SENSITIEF WERKEN

**BOEKEN,
CONGRESSEN,
KENNISBANKEN
& VEEL MEER!**

Traumasensitief werken, alles op een plek!

Traumasensitief werken betekent dat professionals bewust omgaan met de mogelijke gevolgen van ingrijpende ervaringen bij kinderen en hun ouders, en hun aanpak hierop aanpassen. Het doel is om veiligheid te bieden, positieve relaties te stimuleren, en emoties en gedrag op een begripvolle manier te begeleiden, zodat stress vermindert en veerkracht groeit.

Lees meer via
traumasensitief.com
of scan de QR-code om
direct meer te lezen!

Een initiatief van

uitgeverij
SWP

LOGAVAK
opleidingsgroep

LOGACOM
congresbureau

12. Check-in voor leerkrachten

Podium voor kunst, 2de etage

Welke praktische manieren zijn er om bij mezelf als onderwijsprofessional in te checken en mezelf te reguleren, zowel voor, tijdens als na een lesdag?

Anne van den Ouwelant, oprichter en directeur van Trauma Company & Trauma International, psychotrauma-therapeut, beeldend therapeut, TRE-provider en cultureel antropoloog. Internationaal trainer in traumasensitieve ondersteuning in Nederland en in oorlogs- en conflictgebieden.

13. Lesmodule TSO

Boardroom boven, 2de etage

Hoe kun je als leerkracht leerlingen helpen begrijpen dat wat je meemaakt van invloed is op wat er gebeurt in je hoofd, je hart en je lijf?

Loes van Amelsvoort, leerkracht, gedragsspecialist, trainer en coach TSO en **Saskia Verlegh-van Voorst MSc**, leerkracht, orthopedagoog en trainer TSO, beiden werkzaam bij Koraal.

15. De kracht van cultuursensitief werken binnen het traumasensitief lesgeven

Podium 3, 1ste etage

In deze praktijkgerichte workshop ontdek je hoe cultureel sensitief en traumasensitief lesgeven hand in hand gaan bij het creëren van een veilige en inclusieve leeromgeving.

Grietje Drooglever, onderwijsadviseur gedrag en schoolklimaat bij Het ABC, trainer TSO, Vreedzame School, Klassenkracht en Vertrouwenspersoon.

16. Achter elk kind zit een verhaal – Cultuursensitief en traumasensitief onderwijs gaan hand in hand

Podium 3, 1ste etage

Als kind groeide Andy Oppong zonder zijn biologische ouders op in Ghana, tot hij plotseling hoorde dat hij binnen enkele weken naar Nederland zou verhuizen voor gezinshereniging.

Andy Oppong, expert en ervaringsdeskundige cultuursensitief werken en oprichter van de organisaties Lokaal 0 (www.lokaalnul.nl) en Cultuurtolk (www.cultuurtolk.nl).

17. Traumasensitief werken met het jonge kind

Podium 9, begane grond

Voor jonge kinderen kun jij als volwassene echt het verschil maken, en al helemaal voor kinderen die al veel hebben meegemaakt. Traumasensitief werken is goed voor alle kinderen, maar hoe doe je dat bij een heel jong kind dat nog niet praat?

Paulien Bakker, orthopedagoog i.o. tot kinder- en jeugdpsycholoog NIP/schoolpsycholoog en trainer TSO. Paulien werkt als schoolpsycholoog op een school voor speciaal onderwijs voor kinderen tussen de 4 en 7 jaar. Zij heeft daarnaast ervaring binnen het regulier onderwijs en de kinderopvang/VVE.

20. Specialistische jeugd- en gezinshulp op school – Hoe kom je tot warme en waardevolle samenwerking?

Als school kun je het niet alleen als er voor leerlingen en hun ouders hulpverlening nodig is. En ook voor hulpverleners is er veel te winnen als school en ouders een belangrijke plek krijgen binnen de behandeling.

Drs. Vera Ram, orthopedagoog, zorgcoördinator Mr. de Jonghschool (SO-cluster 4), beleidsmedewerker, Stichting Orion en **drs. Michiel Asselman**, orthopedagoog-generalist en praktijkonderzoeker, Stichting Orion en Liduina Basisschool, Lucas Onderwijs.

CONGRES | NIEUWE BUITENSOCIËTEIT ZWOLLE

ouderschap en ouderbegeleiding

Werken in verbinding met ouders en jezelf

DIT CONGRES IS BEDOELD VOOR:

- ✓ ouderbegeleiders
- ✓ jeugdzorgmedewerkers
- ✓ jeugdhulpverleners
- ✓ leerkrachten
- ✓ gemeentelijke beleidsmakers
- ✓ hulpverleners
- ✓ maatschappelijk werkers
- ✓ opvoedondersteuners
- ✓ & andere professionals die met ouders werken

INFORMATIE EN AANMELDEN:
WWW.ouderschapcongres.nl

Agenda

Aangeboden door Logavak Opleidingsgroep
en Logacom Congresorganisatie

NOVEMBER 2025

Masterclass David Mandel I: Focus op familie- en strafrecht

Datum: 18 november

Organisator: Logavak

Locatie: Van der Valk Exclusief, Amsterdam

Informatie: logavak.nl/aanbod/20/378/1855

Masterclass David Mandel II : Focus op jeugdbescherming en jeugdhulp

Datum: 19 november

Organisator: Logavak

Locatie: Van der Valk Exclusief, Amsterdam

Informatie: logavak.nl/aanbod/13/379/1856

12° Jaarcongres Huiselijk Geweld

Datum: 20 november

Organisator: Logacom

Locatie: Rijtuigenloods, Amersfoort

Informatie: huiselijkgeweldcongres.nl

Masterclass David Mandel III : Focus op vrouwenopvang

Datum: 21 november

Organisator: Logavak

Locatie: Van der Valk Exclusief, Amsterdam

Informatie: logavak.nl/aanbod/3/380/1857

DECEMBER 2025

Middagsymposium Autisme: Effectiever coachen en begeleiden

Datum: 4 december

Organisator: Logacom

Locatie: Bildung.city, Amsterdam

Informatie: <https://041225.logacom.nl>

Studieconferentie Kindcentrum

Datum: 11 december

Organisator: Logacom

Locatie: Van der Valk Exclusief, Amsterdam

Informatie: kindcentrumconferentie.nl

FEBRUARI 2026

Werken aan welbevinden en mentale veerkracht

Datum: 5 februari

Organisator: Logacom

Locatie: Bildung.city, Amsterdam

Informatie: 050226.logacom.nl/

Partners

van het 1^e Jaarcongres

Traumasensitief Onderwijs

Leony Coppens

Leony Coppens is klinisch psycholoog, orthopedagoog, supervisor Vereniging EMDR Nederland en VGCT, psychotrauma-therapeut NtVP en grondlegger van Traumasensitief onderwijs in Nederland en België.

Stichting Orion

Orion is de enige aanbieder van openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs in Amsterdam. Op negen locaties biedt Orion speciaal onderwijs en passende zorg, afgestemd op de behoeften van haar leerlingen tot 20 jaar. Ieder kind dat is aangewezen op speciaal onderwijs en extra zorg is welkom.

Orion biedt de leerlingen een stabiele, veilige leeromgeving waar men positief en met respect met elkaar omgaat en waar alle medewerkers gericht zijn op de ontwikkeling van de talenten van elke leerling. Zo wordt gezamenlijk gewerkt, ook met ouders, aan de toekomst van de leerlingen op het gebied van wonen, werken en welzijn.

Koraal

Koraal richt zich op mensen van alle leeftijden met ernstige (verstandelijke) beperkingen en complexe gedrags- en/of psychiatrische problemen. Koraal biedt zowel zorg als onderwijs en arbeid. Dit integrale aanbod is uniek. Het stelt de medewerkers in staat om cliënten en leerlingen altijd die ondersteuning te bieden die zij op een bepaald moment in hun leven nodig hebben. Koraal doet dit gedeeltelijk vanuit haar eigen scholen en instellingen en daarnaast door de samenwerking met ketenpartners.

Save the Children

Save the Children is uitgegroeid tot 's werelds grootste onafhankelijke organisatie op het gebied van kinderrechten en is actief in 116 landen.

Save the Children werkt vanuit de overtuiging dat elk kind dat bedreigd wordt in zijn of haar kind-zijn, recht heeft op aandacht en zorg, ongeacht geloof, geslacht, ras, huidskleur, nationaliteit of politieke gezindheid.

COLOFON

Eindredactie

Irna van der Wekke,
irna@vanderwekketeksten.nl

Productie

Uitgeverij SWP

Vormgeving

Vormpost, Tessa van Hapert-Kwee

Uitgevers

Coby Faber, cfaber@mailswp.com
Trude van Waarden, tvwaarden@mailswp.com

Coördinatie en marketing

Wesley Verboom, wesley@mailswp.com

Advertenties en acquisitie

Philippine Herkes, philippine@mailswp.com

Prijs € 12,95

Speciale dank aan partners: Leony Coppens, Stichting Orion, Save the Children, Koraal en Logacom Congresbureau.

© 2025, Uitgeverij SWP, www.swpbook.com.

Alle rechten voorbehouden.

Algemene voorwaarden van Uitgeverij SWP zijn van toepassing.

Informatiemarkt

van het 1e Jaarcongres

Traumasensitief Onderwijs

Tijdens het TSO-congres presenteren verschillende bedrijven en organisaties zich. Hieronder een overzicht.

Uitgeverij

SWP is dé uitgeverij van (vak)boeken en (vak)bladen

voor professionals, werkzaam in onder meer de kinderopvang, BSO en het primair onderwijs. Kom tijdens het TSO-congres op 30 oktober naar onze stand voor interessante beursaanbiedingen. Kijk voor een overzicht van onze uitgaven op www.swpbook.com

Het ABC is hét advies- en begeleidingscentrum voor het onderwijs. We ondersteunen scholen onder andere

bij taal, rekenen én een veilig pedagogisch klimaat. Met onze trainingen Traumasensitief Lesgeven en expertise in gedrag en groepsdynamiek werken we samen aan het versterken van leerkrachten en aan veilige leeromgevingen waarin alle leerlingen tot bloei kunnen komen. www.hetabc.nl

Instondo staat voor Instituut Onderwijs Ondersteuning. Simpelweg is dát wat we doen: onderwijsprofessionals ondersteunen, zodat zij hun vak zo goed mogelijk kunnen (blijven) uitoefenen. Ons aanbod bestaat uit een breed assortiment aan boeken, uiteenlopende congressen, diverse opleidingen en een scala aan vakbladen zoals *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, *Tijdschrift Intern Begeleiden*, *Werken aan inclusie* en *Kleuterzaken*. www.instondo.nl

PAO biedt via gepassioneerde expert-docenten een uniek scholingsaanbod voor zorg- en onderwijsprofessionals, gericht op doelgroepen die zich in deze

maatschappij, de zorg of het onderwijs nog niet altijd

gezien of gehoord voelen. Daarbij staan de zorg- en ontwikkelbehoeftes en kwaliteiten van deze doelgroepen centraal. Zo zet PAO zich in voor een goed leven voor mensen met een lichte, matige of ernstige verstandelijke beperking, niet-aangeboren hersenletsel, vroegkindelijk chronisch trauma en mensen met een dissociatieve stoornis. www.pao.nl

PicturePower

helpt onderwijs- en jeugd-

hulpteams om thema's als trauma, veerkracht en verbinding visueel te verhelderen. Met tekeningen, praatplaten en visuele werkvormen maken we verandering zichtbaar: in de klas, het team én individuele gesprekken. Kom in de pauzes naar onze prikkelende miniworkshops en ervaar zelf de kracht van beeld. www.picturepower.nl

Het LOCK is dé

plek voor iedereen die het verschil wil maken in de aan-

pak van kindermishandeling. We hebben veel expertise in huis als het gaat over traumasensitief onderwijs, schurende gesprekken, omgaan met emoties in oudergesprekken en het vergroten van de veerkracht van kinderen. www.hetlock.nl

Zenuwkrachtig verzorgt trainingen en ontwikkelt lesmateriaal voor traumasensitief onderwijs. Zo (her)ontdekken kinderen en onderwijsprofessionals de kracht van hun zenuwstelsel en vergroten zij veiligheid in hun lijf. Special: Polyvagaal in kindertaal: "Welkom, reiziger! Jij hebt ook een wonderlijk lichaam. Het praat met je via je buik, je hart, je adem en je gedachten. Net als hoofdpersoon Daan mag jij op ontdekkingsstocht in je eigen lichaam. Reis je mee?" Nieuw: compleet project, inclusief poster, verhaal en tien uitgewerkte lessen – morgen al inzetbaar in de klas! www.zenuwkrachtig.nl

Middernacht Pers – al 39 jaar een zelfstandige uitgeverij. Onze (prenten) boeken gaan over vriendschap, elkaar

helpen, geborgenheid, je veilig voelen, samengestelde gezinnen, andere culturen, rouw, ziekenhuis, vroeggeboorte, thuisbevalling, transgender, alzheimer, meisjes die hun eigen weg volgen. Ook de nodige vrolijkheid ontbreekt niet. Bekijk vooral *Noah* en *Verhaal over JOU*. www.middernachtpers.nl

PEDAGOGIEK IN PRAKTIJK STELT VRAGEN
WAARVAN HET ANTWOORD BEGINT WAAR
ANDERE OPVOEDINGSBLADEN OPHOUDEN!

Gerespecteerde deskundigen

Het vakblad staat boordevol toegankelijke artikelen van de meest gerespecteerde deskundigen uit binnen- en buitenland. Of het nu gaat over ontwikkelingsstoornissen, hangjongeren of ordehandhaving in de klas, *PIP* is er voor lezers die willen blijven meepraten - zonder overbodig jargon. Daarnaast is *PIP* bij uitstek geschikt om te gebruiken in het onderwijs.

Van ordehandhaving in de klas tot hangjongeren

Vakblad *Pedagogiek in Praktijk* verschijnt vier keer per jaar voor (ortho)pedagogen, interne begeleiders, professionele opvoeders, jongerenwerkers, leerkrachten PO-VO, ouders en studenten. Informerend en opiniërend voor ieder die zich pedagogische vragen stelt waarvan het antwoord begint waar andere opvoedingsbladen ophouden.

Als abonnee krijg je:

- ✓ Volledig toegang tot de pedagogische kennisbank pedagogiekdigitaal.nl plus vier gedrukte nummers in de bus. Alleen een online-abonnement is ook mogelijk. Kijk voor de mogelijkheden op pedagogiek.nl/abonnement
- ✓ Minimaal 6 keer per jaar een interessante nieuwsbrief;
- ✓ Een boek naar keuze, je kunt kiezen uit:
Een andere kijk op scholen t.w.v. € 21,95
of *Grote pedagogen in klein bestek* t.w.v. € 35,00;
- ✓ Kortingen op congressen en cursussen van partners Logacom en Logavak.

Ga naar Pedagogiek.nl/abonnement of scan de QR-code en neem direct een abonnement!

2^e JAARCONGRES TRAUMASENSITIEF ONDERWIJS

Save the date:
29 OKTOBER 2026

Schrijf je nu in en
profiteer van een
speciale inschrijfprijs

**Maak het verschil voor
leerlingen met trauma**

**Kom naar het landelijke
jaarcongres over
traumasensitief onderwijs!**

Voor wie?

Dit congres is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij het onderwijs, regulier en speciaal, po, vo en beroepsopleidingen en welzijn van kinderen:

- ✓ Leerkrachten en docenten
- ✓ Intern begeleiders en zorgcoördinatoren
- ✓ Schoolmaatschappelijk werkers
- ✓ Schooldirecteuren en beleidsmakers
- ✓ Traumabehandelaars en jeugdhulpverleners

INFO EN AANMELDEN: [TSOCONGRES.NL/TSO2026](https://tsocongres.nl/tso2026)

